

**GUERRA I POSTGUERRA
A LA POBLA DE CLARAMUNT
(1936-1946)**

JOSEP RIBA I GABARRÓ

La guerra civil va trasbalsar la vida de la gent i dels pobles. A la Pobla de Claramunt també, com arreu, amb les seves particularitats, algunes més favorables i d'altres més negatives. Ara, amb la perspectiva dels anys tot s'ha relativitzat i el llarg camí cap a la democràcia ha propiciat una societat més plural i tolerant. Han passat més de seixanta anys, el temps suficient per fer més accessible la mirada al passat i deixar que sigui la mateixa història la que expliqui els fets. Els esdeveniments afectaren el comportament de les persones, sense distinció de colors polítics ni nivells socials. Els cops donats i rebuts pels habitants de la Pobla de Claramunt, durant el període de la guerra civil de 1936 al 1939 i en la postguerra, amb les actuacions dels dos bàndols polítics, els uns classificats de les dretes (salutacions amb la mà oberta enlairada) i els altres de les esquerres (saludant amb el puny tancat aixecat) i les conseqüències per als seus propis partits i de retop per a tot el poble, es poden resseguir en les descripcions inèdites contingudes en els Llibres d'Actes i en altres documents conservats a l'Arxiu Municipal de la Pobla de Claramunt (AMP), Arxiu Parroquial de la Pobla de Claramunt (APP), Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), i en fonts orals diverses facilitades per persones serioses i veraces, així com les consultes bibliogràfiques i d'hemeroteques, tot i saber que l'objectivitat és relativa i les opinions i punts de vista són plurals. (1)

EL MARC POLÍTIC PREVI

La Pobla de Claramunt abasta un terme de 18,37 km², situat a 6,6 km al sud-est d'Igualada, cap de la comarca de l'Anoia. És solcada per la riera de Carme i pel riu Anoia i es considera un poble fill de l'aigua i el camí. El castell de Claramunt hi sobresurt orogràficament i fou el centre d'un feudalisme mil·lennari. La població de l'any 1936 era de 1.105 habitants. L'agricultura predominava amb les hectàrees següents: 255 de vinya; 180 de sembrat; 100 d'arbrat, amb ametllers, oliveres i fruiters; i 35 de regadiu. Els antics molins paperers seguien el procés de la industrialització, que amb la pagesia ocupaven els homes, i les fàbriques de teixits i de gènere de punt donaven feina a les dones.

Durant el quinquenni del 1931 al 1936, es farien vuit consultes electorals, en les quals el predomini de les esquerres i dels republicans s'aniria afirmant. A

(1) Per a més referències igualadines i comarcals és recomanable la consulta dels llibres *Costa Amunt. Elements d'història social igualadina*, de Joan Ferrer i Farriol, París, 1975; *Agonia d'una ciutat. Crònica dels fets més importants ocorreguts a Igualada en el període 1936-1939*, d'Antoni Jorba i Soler, Igualada, 1982; i *Revolució i guerra civil a Igualada: 1936-1939*, de Miquel Térmens i Graells, Igualada, 1991.

les eleccions del 28 de juny de 1931, a Igualada hi guanyà àmpliament l'Esquerra Catalana (que a la Pobla eren els dels Centre Republicà) amb un 75,9% de vots, contra el 21% de la Lliga, un 2% del partit Catalanista Republicà i un 0,8% del Partit Republicà Radical (que a la Pobla eren els del Casino Recreatiu).

A les eleccions del 19 de novembre de 1933, els resultats foren els següents:

	Lliga Catalana	Esquerra Republicana
ANOIA	8.409	8.592 + 183
IGUALADA	2.824 + 509	2.315
LA POBLA	163	250 + 87

(Xifres extretes del periòdic *L'Igualadí*, núm. 34, de 25 de novembre de 1933)

En les eleccions del 16 de febrer de 1936 a Catalunya es presentarien agrupades dues grans coalicions: el Front d'Esquerres, equivalent al Front Popular a nivell estatal, amb ERC, AC, PNRE, USC, POUM, PSOE, UGT i UR, per una banda, i per l'altra, el dretà Front Català d'Ordre, amb la Lliga Catalana, el Partit Republicà Radical, els Tradicionalistes i Acció Popular.

Els resultats electorals foren els següents:

	Dretes	Esquerres
ANOIA	5.225	5.264 + 39
IGUALADA	3.167	3.728 + 561
LA POBLA	172	301 + 129

(Xifres extretes del *Diari d'Igualada*, núm. 1383, de 17-02-1936)

Durant la guerra i la postguerra, un dels factors estabilitzadors i de mútues conveniències per evitar mals irreparables foren les posicions eclèctiques i contradictòries derivades dels afiliats del Centre Republicà que havien recolzat a la Unión Patriótica (primoriverista d'origen) i els del Casino Recreatiu que havien contemporitzat amb el Partit Republicà Radical (lerrouxista d'origen).

Quan el 1936 els milicians furibuns i incontrolats forasters es presentaren al poble i demanaren al comitè pels components de la Unión Patriótica, els del comitè i els de l'Ajuntament roigs els digueren que no n'hi havia o que havien marxat, ja que eren ells mateixos o de la seva colla. Això es va repetir el 1939 quan els depuradors franquistes preguntaren als de la Falange i a l'Ajuntament

pels Republicans Radicals. També els digueren que no n'hi havia o que havien fugit.

L'any 1938, com a mesura de pressió es van detenir i empresonar una colla dels familiars, com els pares, les mullers o els germans, dels homes que estaven fora de casa seva o emboscats, per no voler incorporar-se a les crides de les darreres lleves republicanes, com la famosa del "Biberó", quan necessitaven reforços per al front de l'Ebre primerament i després pel front del Segre. El tancament va durar algunes setmanes i foren reclosos en una presó de Manresa.

El 1939, en la repressió de la postguerra, també foren detinguts i empresonats alguns homes, més o menys significats durant la contesa, amb diferents acusaments d'actes revolucionaris i a més també per ésser considerats dels encasellats com "desafectos a la Causa Nacional". Algunes famílies van preferir exiliar-se durant un temps. (2)

Els vencedors del 1936 foren els vençuts del 1939 i, a la inversa; el vencedors del 1939 van deixar vençuts als del 1936, tot desfermant les reaccions instintives i les dinàmiques repressores. Mirant-ho bé ningú va guanyar gran cosa i, en canvi, foren molts els que hi sortiren perdent, poc o molt o moltíssim.

Les circumstàncies resultarien afavoridores i encara sort que el pitjor a la Poble no va passar. "No hubo asesinatos. Durante el régimen marxista no se registró ningún asesinato local". Aquesta fou la resposta donada pel reincorporat rector mossèn Pere Bosch, a una de les preguntes d'un qüestionari interessat pel Bisbat de Barcelona, el novembre de 1939. En no haver-hi morts violentes a la Poble de Claramunt, en l'habitual làpida a les façanes de les esglésies parroquials, no hi havia noms locals, sinó la inscripció genèrica de "Caídos por Dios y por España".

En canvi, sí que hi va haver quatre baixes mortals a conseqüència de les lleves fetes incorporar a la guerra: Jaume Armenteras Almirall, el 27 de febrer de 1938, al front de Terol; Josep Lluçà Alegre, el 26 d'octubre de 1938, als voltants de Valls; Joan Sabaté Valls, el 28 de desembre de 1938, al front de Balaguer, i Antoni Aguilera Sabaté, el desembre de 1938, al front de Camarasa. Les narracions dels fets seran agrupades per temes i de forma cronològica, fent referència al Comitè Antifeixista, a l'expoliació de l'església parroquial, amb l'enderrocament del campanar i la seva reconstrucció; a les lluites polítiques internes locals, la suposada desaparició de l'arxiu parroquial i el seu retrobament;

(2) Fonts orals: veïns de la Poble de Claramunt.

i els tancaments i les obertures dels edificis de les entitats locals durant el trienni de la contesa i el seu retruc. (3)

UNA CRÒNICA PARROQUIAL

El 30 de novembre de 1939, el rector de la Poble, mossèn Pere Bosch (4), va redactar i signar un qüestionari demanat pel Bisbat i en les seves respostes deixava feta una crònica i una valoració general.

“Relación de los hechos ocurridos con motivo de la guerra determinada por el levantamiento cívico-militar de 18 de julio de 1936 en la Poble de Claramunt, obispado de Barcelona:

Desde las elecciones del 16 de febrero de 1936, el 70% de los votos de esta localidad son para los republicanos y la mayoría de los hombres son indiferentes en materia de religión. Desde 1931, con el advenimiento de la República, la impiedad e ideas sociales que convivían con el ideario gobernante fueron infiltrándose de manera destacada entre el elemento joven. Avivaron esta llama la actuación de los maestros nacionales locales Emilio Viguera i Natividad Yarza, ésta última ex-alcadesa de Bellprat, extendiéndose esta influencia incluso dentro de las mujeres y jovencitas. (5)

Desde febrero de 1936 volvieron a regir el pueblo los elementos del Centro Republicano, lugar del foco del Frente Popular, y aunque no se molestó en materia religiosa, veía avecinarse el ambiente propicio a lo que siguió. Se formó el Comité revolucionario local de carácter netamente ateo. No hubo asesinatos. Durante el régimen marxista no se registró ningún asesinato local, pero los elementos de derechas fueron perseguidos en sus bienes y haciendas con los llamados impuestos de sangre y varios de ellos tuvieron que ocultarse en diversas épocas. No me consta la formación de listas negras.

En la primera destrucción que hubo en el Templo (22 julio 1936) tomaron parte algunos exaltados locales dirigidos por elementos que bajaron de Igualada.

(3) Les fonts documentals s'han complementat amb les informacions orals.

(4) ADB. Preveres. Mossèn Pere Bosch i Ferran fou rector de la Parròquia de Santa Maria de la Poble de Claramunt, des del 19 de desembre de 1923 fins al 6 de desembre de 1940, segons els nomenaments del Bisbat de Barcelona.

(5) La mestra Natividad Yarza Planas, natural de Valladolid, els anys trenta estigué destinada a la Poble i el 1934 fou alcaldessa de Bellprat (Anoia), sent la primera dona en aquest càrrec a la comarca i a Catalunya. Va participar en molts actes electorals.

En la segunda y total destrucción, que tuvo lugar el 29 del mismo julio, tomaron parte exclusiva los elementos del Centro Republicano dirigidos por el Comité local. El pueblo nada hizo para la conservación del patrimonio religioso. El Párroco se acogió en dos casas particulares y creídos de que se encontraba ausente de la localidad, nada le sucedió en los 16 meses que convivió oculto.

El Párroco abandonó la Casa Rectoral el 21 de julio, acogiéndose en una casa y a los tres días era público el conocimiento de este lugar, pasando a otra casa de la misma población y creyéndolo ausente los vecinos. Allí permaneció oculto hasta octubre de 1937 en que pasó un mes en Barcelona y desde el 27 de noviembre del mismo año residió en calidad de maestro en el Colegio de Huérfanos de Vilatorra (Sant Julià, Vic), hasta la liberación por las tropas nacionales.

El incendio del 22 de julio se redujo a varias imágenes y destrucción del púlpito, sagrario y coro. El 29 se hizo el arrasamiento total, no quedando más que las puertas y aún en parte destrozadas. La quema de objetos del culto tuvo lugar cerca del río, transportando el material en camión. La Casa rectoral fué incautada y destinada a local de sindicatos. Los muebles del Párroco fueron incautados o vendidos, habiéndose recobrado parcialmente.

Consumidos por el fuego desaparecieron el armonium mayor (de 4 juegos y medio) y otro de un juego; todos los retablos de los altares a excepción del Mayor y el del Santísimo Sacramento, por ser de mampostería y estuco; las imágenes de talla, excepto las de la Virgen de la Leche y el Santo Cristo, recogidas para Museo y conservadas en la iglesia del Rosario de Igualada; vasos sagrados (salvadas las Formas sagradas antes de la profanación) y los ornamentos, de los que se pudo recuperar una ínfima parte. El campanario fué arrasado a nivel del Templo y sus cinco campanas conducidas a Barcelona, no habiendo sido recuperadas. Eran notables por su arte tres altares de estilo barroco

Borradas las huellas de lo que creyeron religioso del templo, lo destinaron sucesivamente a depósito de granos, albergue de refugiados y soldados y fines parecidos. Una capilla parroquial que existe contigua al castillo fué parcialmente destruída.

El valor, prescindiendo del mérito artístico, de lo perdido en el Templo se puede calcular en 150.000 pesetas y la reparación de la capilla de Santa Margarita del castillo en una 3000 ptas. para la reconstrucción y adquisición de objetos del culto.

El cementerio fué incautado en 1934. Las sepulturas que había en el interior y en el exterior del Templo (cementerio antiguo) fueron profanadas y entre ellas había la del Párroco que edificó el Templo en 1792. Durante el dominio marxista las inhumaciones se verificaron de forma laica. El cementerio por su situación cerca de la carretera, sirvió de lugar de fusilamiento, siendo el 17 de septiembre de 1936 el día más sangriento, en el que fueron asesinados en aquel paraje 18 ciudadanos igualadinos.

Los libros de Bautismos, Matrimonios y Defunciones pasaron al archivo del Juzgado Municipal y por ello se han podido recuperar. El resto del Archivo, muy copioso y estimable por su antigüedad fué vendido como papel viejo. Estudiando este archivo en Monografía histórica escrita en 1927, ha quedado de la misma un ejemplar.

Imperó la ideología atea y materialista, pero no hubo imitaciones sacrílegas, excepto con los vasos sagrados e imágenes, siendo su fin el fuego o el robo. Durante el dominio rojo, en el tiempo de ocultación, como en el de ausencia del Párroco, el culto quedó suprimido totalmente, desde el 21 de julio de 1936 al 21 de enero de 1939 (30 meses).

Suspendida totalmente la vida religiosa, los actos de fe y de piedad fueron internos o de devoción privada. Las personas cristianas ocultaron externamente sus sentimientos y los que se calentaron con el ambiente hicieron gala de su defección, siendo la tónica general la conformidad al día.

En la estimación del pueblo, con el cambio del régimen marxista por el del Gobierno Nacional, en las festividades de los primeros meses, el vasto Templo se veía lleno de asistentes y en las filas de Falange, se alistó todo el elemento joven con rarísimas excepciones. Andando los meses, el Templo tiene la pequeña concurrencia anterior al 1936 y las divisiones políticas locales entre los elementos de derechas, han producido el que hayan desaparecido las boinas rojas y formando la Falange una minoría disidente de las derechas.

El hecho de la guerra ha producido en el pueblo una reacción religiosa inicial, que ha cedido para reducirse a un pequeño aumento en los domingos y mayor concurrencia que antes en las solemnidades extraordinarias. Cumple un 30% del censo. Se reducen a cuatro las familias sin bautizar ni casar canónicamente. De las cuatro persisten tres y el resto de vecinos cumple con estos sacramentos. No se celebran funerales casi por nadie, contentándose las familias con la celebración de alguna misa para sus difuntos.

En la parroquia no se custodiaban valores de importancia. Los fondos de la Asociación de Hijas de María, consistentes en unas 150 pesetas fueron entregadas al Comité revolucionario. La Poble de Claramunt, 30 de noviembre de 1939. Año de la Victoria.” (signat i segellat) (6)

COMITÈ LOCAL ANTIFEIXISTA

La constitució del Comitè Antifeixista de la Poble de Claramunt, els noms dels seus components, els organismes que representaven i els principals acords que prengueren, consten en un llibre d'actes, ocupant els folis 1 fins al revers del 4, i les dates van del 24 de juliol de 1936 al 13 de setembre de 1936. La transcripció de les esmentades actes és la que segueix.

“En el poble de la Poble de Claramunt, a vint-i-quatre de juliol de mil nou-cents trenta-sis. Reunits en la secretaria del Centre Cooperatiu Republicà, els diversos representats de les organitzacions sindicals i polítiques següents: En Josep Cardús Agramunt en representació del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya, En Isidre Morist Muray en representació del Sindicat Agrícola Mutualista, N'Antoni Ferrer Vich en representació de la C.N.T., N'Alfons Marcual Bisbal en representació del Partit Obrer d'Unificació Marxista i En Joan Còdol Sabaté en representació de la Unió de Rabassaires de Catalunya, a l'objecte de constituir el Comitè Antifeixista que deurà assumir la Direcció de tots els afers relacionats a sufocar el moviment feixista i encaminar el nou ordre revolucionari.

Obert l'acte la Presidència interina desempeñada pel ciutadà Josep Cardús Agramunt, declarà oberta la reunió a les vuit hores. Seguidament es procedí a la designació definitiva dels càrrecs de President i Secretari del Comitè, essent designat per aclamació de totes les representacions els senyors següents: Per el càrrec de president el ciutadà Josep Cardús Agramunt. Per el càrrec de Vice-president el ciutadà Isidre Morist Muray. I per el càrrec de Secretari En Antoni Ferrer Vich.

Seguidament i en vista de les designacions que han sigut fetes, la Presidència i els demés designats accepten el càrrec que els ha sigut conferit, manifestat que procuraran en llurs actuacions que seran sempre dintre del sentit revolucionari, recollint les aspiracions del poble treballador.

(6) ADB. Preveres. Pere Bosch i Ferran. *Qüestionari de la Parròquia de Santa Maria de la Poble de Claramunt*, 30-11-1939.

A continuació i per unanimitat s'acordà fer una crida a totes les joventuts perteneixents als partits enquadrats en la disciplina del "Front Popular" per si voluntariament volen inserir-se a les milícies antifeixistes d'aquest terme municipal. En aquest estat per la Presidència és aixecada de tots els Srs. assistents a aquesta reunió, l'acta de la qual firmen tots junts amb el secretari que ho certifico."

"Pobla de Claramunt, a trenta-u de juliol de mil nou-cents trenta-sis. Prèvia convocatòria, es reuneixen sota la Presidència del ciutadà En Josep Cardús Agramunt, els ciutadans que formen part del Comité, En Isidre Morist Muray, En Antoni Ferrer Vich i En Joan Còdol Sabaté.

Seguidament el President manifestà que segons els antecedents té a bé proposar al Comité l'adopció del següent acord: Incautar-se de la casa propietat de Jaume Montal Riu, de professió capellà, situada al carrer de la Carretera, als efectes d'ésser destinada a las obres de caràcter social o benèfic que es cregui convenient. Per aclamació fou adoptat l'acord.

A continuació i per unanimitat s'acordà establir una quota setmanal a diverses persones, el producte de les quals servirà juntament amb els demés ingressos que obtingui el Comité, per a fer front a les despeses de guerra que té al seu càrrec.

També s'acordà requerir a Joan Martí Parellada i Joan Romeu Padró per tal que facin efectius amb la major urgència els lloguers vençuts de pagament dels locals que ocupen i propis fins l'actualitat de la clerecia.

I no havent-hi altres assumptes de que tractar, la Presidència declarà aixecada la reunió de la present acta, que firmen tots els concurrents."

"Pobla de Claramunt, a deu d'agost de mil nou-cents trenta-sis. Prèvia citació s'han reunit sota la presidència del ciutadà En Josep Cardús Agramunt, els ciutadans del Comité, En Isidre Morist Muray, En Antoni Ferrer Vich i En Joan Còdol Sabaté.

Atès que Carles Vallès Castanyet és propietari d'un edifici conegut com el Casino, a excepció de que aquest pertanyés a la pròpia societat "Casino", ja que sobre el dret de propietat existeix un conflicte, però que ni en un ni altre cas, compleix cap fi social. Atès la necessitat d'ocupar l'edifici "Casino", sigui del

qui sigui la seva propietat, per haver sigut en tot moment refugi de la classe revolucionària.

Atès que el citat Carles Vallès és també propietari d'una porció de terreny de regadiu coneguda pels Horts de Noia. Atès que fa alguns anys amb un esperit de rebel·lia contra els bons costums i el poble, desnonà de la citada propietat tots els llogaters que els mateixos tenia establerts, deixant des de llavors parts del mateixos eixermats. Atès la necessitat d'ocupar immediatament per a repartir entre els veïns més necessitats d'hort regadiu, els que en l'actualitat es trobem eixermats. Atès que és una obligació que la terra sigui treballada a ús i costum de la comarca. Atès que la terra ha de complir la funció social que obliga el progrés i l'avanç social del nou estat de coses, fruit de la revolució o transformació social a què ha obligat a instaurar la revolta feixista. Vista la Llei de Contractes de Conreu en tot lo que es refereix a la terra mal cultivada o no treballada. Per tot lo exposat, aquest Comité Antifeixista d'acord amb els postulats que són impuls de la vida del poble treballador i tenint en compte lo anteriorment relacionat, per unanimitat acordà:

1er. Ocupar immediatament els Horts d'Anoia propietat de Carles Vallès Castanyet, juntament amb el rec conductor i distribuïdor de les aigües. 2on. Incautar-se igualment de l'edific anomenat "Casino", per tal d'ésser destinat a Centre d'Ensenyament d'aquesta localitat. 3er. Cedir els Horts d'Anoia incautats en primer terme a l'Unió de Rabassaires, dic, al Sindicat Agrícola Mutualista d'aquesta població, als efectes d'ésser repartit el seu cultiu en justícia entre els veïns. I no havent-ti altres assumptes de que tractar fou eixecada la reunió de la qual en signen els concurrents d'aquesta acta."

"En el poble de Pobla de Claramunt a vintidós d'agost de mil nou-cents trentassis. Prèvia citació s'ha reunit sota la Presidència del ciutadà Josep Cardús Agramunt, el Comité Antifeixista, compost pels ciutadans Isidre Morist Muray, Antoni Ferrer Vich i Joan Còdol Sabaté.

Seguidament a petició de la Junta provisional del Club Esportiu Poblenc, s'acordà incautar-se per tal d'ésser cedit al citat Club i destinat a camp de l'esport popular, una porció de terreny eixermada, existent sota la carretera de l'estació, propietat de Maria Barrà de Barcelona, ja que aquest no complia cap funció útil ni social.

A continuació la Presidència donà compte d'una comunicació del Sindicat Agrícola Mutualista per la qual es posa en coneixement del Comité haver portat

a cap la incautació i ocupació de totes les finques rústiques i urbanes que té situades en aquest terme municipal En Carles de Camps; com també de la finca anomenada el "Castell" propietat de Enriqueta Miquel i Mas, quals incautacions són aprovades per unanimitat per aquest Comitè. I no havent-hi altres assumptes de que tractar la Presidència declara aixecada la sessió, la que signen tots els components de que certifico."

"A Pobra de Claramunt, a primer de setembre de mil nou-cents trenta-sis. Prèvia citació es reuneix sota la Presidència del ciutadà Josep Cardús Agramunt, els demás ciutadans que formen part del Comitè Antifeixista, En Isidre Morist Muray, En Antoni Ferrer Vich i En Joan Còdol Sabaté.

Seguidament el Comitè amb atenció a l'utilitat que podria ésser susceptible de produir el bosc conegut per Pins del Vendrell, situat al marge dreta de la riera d'Anoia d'aquest terme municipal, propietat de Antoni Aguilera Morros, acordà procedir immediatament a la seva incautació i subsegüent ocupació, la finalitat del qual oportunament serà acordada per aquest Comitè.

A continuació s'acordà procedir a enderrocar la part alta del campanar de l'església d'aquest municipi, per no ésser aquestes obres prou adients a la causa revolucionària.

També s'acordà imposar una contribució de caràcter extraordinari a diversos veïns d'aquest municipi i altres que sense ésser-ho hi tenen béns immobles, la qual s'estableix a les persones i amb les quantitat següents:

- A Eugeni Marcual Padró, mil pessetes.
- A Miquel Costas i Miquel S.A., mil pessetes.
- A Josep Estrada Romaní, cinc mil pessetes.
- A Domènec Martorell Guarro, mil pessetes.
- A Josep Gabarró Valls, mil pessetes.
- A Lluís Ferrer Jorba, cinc-centes pessetes.
- A Amadeu Aguilera Sabaté, mil pessetes.
- A Miquel Torra Prat, mil pessetes.

Les quantitats precedents seran fetes efectives per els interessats i ingressades a favor d'aquest Comitè a la Caixa de Pensions i a la Caixa d'Estalvis de la Generalitat, indistintament. I no havent-hi més de què tractar la Presidència aixecà la reunió de la qual se'n extén la present acta, que signen tots els concurrents."

“Pobla de Claramunt, a tretze de setembre de mil nou-cents trenta-sis. Prèvia convocatòria, s’han reunit sota la Presidència del ciutadà En Josep Cardús Agramunt, els demés ciutadans que componen el Comité Local En Isidre Morist, En Antoni Ferrer Vich i En Joan Còdol Sabaté. A continuació es prengueren els següents acords:

1r. Requerir a la dissolta Junta del “Casino” d’aquest municipi perquè entregui amb la màxima urgència a aquest Comité l’existència en caixa que resulti en la data, ja que en cas contrari els hi seran aplicades les sancions a què hi hagi lloc.

2n. Per tal d’atendre degudament la cultura dels infants d’aquest municipi amb la major eficàcia possible, transformar l’edifici incautat del Casino amb la màxima urgència en escoles graduades, dividint-lo per tant en aules i les altres dependències docents que siguin necessàries.

3r. En atenció a les peremptòries necessitats que en tot moment reclama un millor mitjà de comunicació i enllaç entre el poble i les cases anomenades Can Solà, com també la multitud d’activitats agrícoles i industrials que es desenvolupen a l’altra costat de la riera d’Anoia i de Carme, construir per compte d’aquest Comité Local un pont sobre la riera de Carme que permeti el pas dels vehicles mecànics i animals. I no havent-hi altres assumptes de que tractar s’aixecà la present acta de la reunió que signen tots els components amb mi de que certifico.” (7)

ACTUACIONS PARALLELES DE L’AJUNTAMENT I EL COMITÈ

Al davant de l’Ajuntament, el Comitè Antifeixista hi va establir barricada, amb carros travessers que impedièn la circulació per la carretera C-244, en els dos sentits d’Igualada i de Barcelona. Era un control obligatori i amb unes patrulles permanents, formades per milicians locals, fins i tot amb retribució d’un jornal de 10 pessetes. Anaven armats amb fusells i pistoles i deturaven, escorcollaven i identificaven els vianants i als ocupants dels vehicles que passaven cap amunt o cap avall. (8)

A més de la sèrie d’incautacions que consten en les actes transcrites del Comitè Antifeixista, n’hi hagueren d’altres, entre el juliol i el setembre de 1936, com la de la masia de Can Cristòfol, propietat de l’anterior alcalde Josep Riba Aguilera,

(7) AMP. Llibre d’Actes del Comitè Antifeixista de la Pobla de Claramunt: juliol a setembre de 1936.

(8) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

on les portes foren segellades amb uns precintes que deien: “Incautat pel Comitè Antifeixista de la Pobla de Claramunt” i amb els corresponents segells dels seus integrants. (9)

També foren incautades les dependències de la Casa Rectoral, que amb el rètol indicatiu de “Local Sindical” hi tingueren les oficines la Unió de Rabassaires, la CNT, la UGT, el POUM i també el Club Esportiu Poblenc. Altrament hi va haver un incendi del Bosc de les Planes, a la muntanya dels Mollons, propietat de Carles de Camps, marquès de Camps, que la veu popular considerava com a provocat per la incautació. (10)

Les actuacions del Comitè Antifeixista seguiren els passos habituals d’arreu amb les incautacions de finques i les exaccions personals forçoses. Però en no haver-hi cap mort violenta entre la gent de la Pobla, i davant de les pressions vingudes d’altres comitès forans, que volien sang i estaven disposats a fer la feina bruta, i també de les xiulades d’orelles locals, que haurien volgut fer matar, si els haguessin escoltat, els components del comitè local hagueren de prendre determinacions i actuar d’acord amb les circumstàncies.

Per això es decidiren per enderrocar el campanar de l’església, com una mesura extraordinària anticlerical i que els justificaria com a revolucionaris. L’espectacularitat d’estimar les cinc campanes daltabaix del cloquer i el seu escapçament foren uns actes de distracció, alhora que foren una demostració iconoclasta, que no fou gaire sovintejada a Catalunya. (11)

L’alcalde que sortí de les eleccions del 16 de febrer de 1936 fou Antoni Casanovas Duran, el qual va durar en el càrrec fins al 30 de novembre de 1937. El 18 de juliol de 1936 es va celebrar sessió municipal ordinària i les activitats de l’Ajuntament van seguir amb regularitat. En una formalitat de nova constitució, del 17 d’octubre de 1936, el consistori estava format per l’alcalde Antoni Casanovas Duran i els regidors Isidre Morist Muray, Procopi Aguilera Trullàs, Josep Sendra Escudé, Alfred Muntané Font, Quintí Muntané Torras, Josep Borrull Ribà, Vicenç Llucià Padrós, Antoni Ferrer Vich i Fèlix Colom Magre. Secretari Rossend Queralt Segura.

En l’acta de 24 d’octubre de 1936 es feia constar: “Continuar a compte d’aquest Ajuntament les obres començades pel dissolt Comitè Antifeixista d’aquest

(9) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

(10) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

(11) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

municipi, com són les de utilitzar el local del Casino per Escoles Municipals i en quant al projecte que tenia el citat Comitè de construir un pont sobre la riera de Carme que permetés el pas cap al caseriu de Can Solà, que quedi de moment sense efecte.”

Per tant, cal tenir en compte que entre el juliol i el setembre de 1936, el poder local estigué repartit entre l’Ajuntament, que no va interrompre les seves funcions administratives, i el Comitè Antifeixista que actuava de forma paral·lela, encara que amb un predomini polític i revolucionari més accentuat.

En la sessió municipal de 28 de novembre de 1936, precisaven “que en compliment de l’acord adoptat en la sessió de 24 d’octubre, es presentat un projecte de construcció d’un pont-palanca sobre la riera de Carme i que ha de servir de pas entre el barri de les Figueres i el caseriu de Can Solà. Posat a votació, es votat favorablement per unanimitat de tots els consellers.”

En la sessió de 15 de maig de 1937 hi figura l’acord de “reemprendre les obres del pont-palanca de Can Solà, suspeses durant l’hivern per l’intemperància del temps i l’excés del cabal d’aigua de la riera de Carme que impossibilità la seva construcció. També es va acordar de declarar l’excepció de subhasta per a la construcció d’una passarel·la metàl·lica sobre pilastres del que ha d’ésser el pont-palanca de Can Solà.”

En la mateixa sessió també es va acordar una altra obra: “Per tal d’alinejar els tros corresponent de l’Avinguda de Francesc Macià, enderrocar el cantó de l’Església parroquial i construir de nou la paret que calgui en el sentit de que aquell edifici quedi en la mateixa línia de façana de la del cobert propietat de Procopi Romaní Torrescassana.”

L’enderrocament de la cantonada de l’església, en el seu angle nord-oriental va representar una millora urbana mirat en el sentit de deixar rectilínia la voravia per a vianants, al peu de la carretera C-244. (12)

Per un acord es va procedir a canviar la retolació dels carrers del poble. El 30 de desembre de 1936, el pintor Antoni Sabaté i Aguilera va presentar una factura per import de 150 pessetes per haver pintat els rètols següents:

(12) L’angle nord-oriental va afectar l’obra feta l’any 1825, quan es va afegir un àbsis rectangular al cos de l’edifici aixecat el 1793.

NOVA RETOLACIÓ

Capità Asensio
Francesc Macià
García Hernández
Lluís Companys
Lluís Companys
Joaquim Maurín
B. Durruti
Capità Salindas
De la República
Capità Pedrola
14 abril 1931
Anselm Clavé
Francesc Layret

ANTERIOR RETOLACIÓ

Sant Procopi
Carretera
Plaça de la Carretera
Del Mig o Major
Plaça de l'Església
El Raval
Carretera de l'Estació
Els Vivencs
Plaça de la Vila
Plaça de l'Àngel
Les Figueres
Mas Canyet
Soldevila

No foren canviats els noms dels carrers de la Font, de Subirats, de la Rata i del Sol. (13)

DESTROSSES, ENDERROCAMENTS I RECONSTRUCCIONS

Referent a les destruccions sofertes per l'església parroquial de la Poble de Claramunt, al juliol de 1936 i a les reconstruccions iniciades el 1939, el mateix rector Mn. Pere Bosch ho justificava així:

“DESPUÉS DEL 19 DE JULIO DE 1936. La devastación sectaria seguida a la memorable hecatombe del 1936, ensañose en el templo parroquial de la Poble de Claramunt, como en todo lo santo y sagrado de la España Roja. Al reintegrarse el párroco propio Rdo. Pedro Bosch, decidíose la restauración, siendo cooperator activo el alcalde Pedro Costas Miquel, hasta su destitución en diciembre de 1939, por imponer cantidades a los votantes del Frente Popular. Con la bendición de Dios y cooperación de los devotos, mucho ha podido hacerse en este templo, donde como en tantos otros, la destrucción es tan profunda.”

“OBRAS REALIZADAS DURANTE EL 1939. Arreglo del piso de todas las dependencias del templo y repaso de los tejados. Reconstrucción, a base de mampostería, de todos los altares. Escalera de granito para el acceso al presbiterio y altares laterales. Reconstrucción del púlpito, con su escalera. Reposición

(13) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Poble de Claramunt*, 10-10-1936.

de la cristaleria de los ventanales. Reposición en madera de las barandas del coro, tribunas, púlpito y presbiterio. Arreglo del fragmento que quedó del Monumento. Uso de una sirena en substitución de las campanas. Reposición parcial de la electricidad. Arreglo del altar mayor y capilla del Sacramento, aunque sean obras provisionales.

Estas obras, bajo el patrocinio del Municipio, fueron realizadas mediante la prestación de jornales y suscripciones. La madera fué retirada del refugio que en la montaña de la Fuente del Rector, que construyeron los rojos y cuyo empleo autorizó la Comandancia Militar de Igualada.

El alcalde Sr. Pedro Costas, con motivo de firmar un recibo de la cantidad aportada por el último donante, fué destituido de su cargo por orden gubernativa, quedando varias facturas pendientes de pago, en la reparación que patrocinaba el Ayuntamiento.”

A continuació i datat el 30 d'abril de 1941, Mn. Pere Bosch va deixar detallat i signat un “Balance total del valor de lo invertido en el Templo desde febrero de 1939, con la suma gastada de 44.607,99 pesetas”. A la suma dels ingressos hi havia la quantitat de 1.856 pessetes de “jornales gratuitos” equivalents a 780 pessetes de 65 jornals de paleta a 12 pessetes, i 1.076 pessetes de 134,5 jornals de manobre o peó a 8 pessetes.

Una altra quantitat de 4.335 pessetes ho foren pel concepte de “pagadas en metálico por el Alcalde Nacional D. Pedro Costas”, de les quals 1.246 pessetes eren d'una col.lecta del poble i les restants 3.089 pessetes de contribucions forçoses a votants del Front Popular, que van afectar 21 persones i les impositcions individuals foren de 25, 50, 75, 100, 150, 250 350 i 554 pessetes. (14)

La destitució de l'alcalde Pere Costas i Miquel, el 17 de desembre de 1939, posaria en dubye la col.laboració municipal en favor de la Parròquia i per això calia cercar altres vies de recursos econòmics. Així que el 28 de gener de 1940, Mn. Pere Bosch va signar una sol.licitud d'ajut dirigida a la Diputació Provincial de Barcelona, on eren detallats els antecedents i les necessitats:

“Expone que con fechas de 22 y 29 de julio de 1936 fué destruída parcialmente la Iglesia Parroquial de la Pobra de Claramunt a consecuencia de incen-

(14) APP. *Culto y Obra del Templo Parroquial, desde 1939. Año de la Victoria.*

dios y destrucción material. Posteriormente fué arrasado el campanario hasta el nivel del techo del templo, desapareciendo sus cinco campanas, habiendo sido valorados los daños causados en la cantidad de 105.470 pesetas.

Fruto del celo de D. Pedro Costas como alcalde, fué la obtención por parte de los votantes del Frente Popular, de la prestación de jornales y cantidades en metálico, con cuyo concurso la reparación proseguía sin cesar y había logrado en este templo ser uno de los más adelantados de la comarca en su reparación. Pero destituido de su cargo, en la actualidad, no se cuenta con el concurso de los rojos, y las suscripciones y colectas resultan ineficaces para proseguir las obras.”

La instància anava acompanyada d'un "Informe Técnico" de 25 de gener de 1940 i signat per l'arquitecte Joaquim Lloret i Homs i visat pel "Colegio Oficial de Arquitectos de Catalunya y Baleares". Després de repetir les motivacions anteriors, insistia que "en la noche del 22 de julio empezó la destrucción del edificio de la Iglesia por parte de los rojos y se precipitó en el 29 del propio mes, en que culminó la destrucción con el arrasamiento de la torre del campanario, en una altura de nueve metros. Se arrancaron las cinco campanas que poseían, trasladándose a Barcelona para material de guerra, sin que se hayan podido recuperar." (15)

"Los daños producidos en el inmueble importan 32.860 pesetas en obras de albañilería: campanario, 23.000; templete altar mayor y peana de la Virgen, 825; gradas de piedra del presbiterio, 985; carpintería, 730; electricidad, 4.650, vidriería, 170, y pintura, 2.500 pesetas. Los costos por los desperfectos de los altares son de 37.650 pesetas. El conjunto del mobiliario y los objetos de culto son valorados en 33.340 pesetas y las dos partidas más grandes son las campanas por 10.000 ptas. Y los ornamentos en 11.000 ptas. La suma total de las valoraciones és de 105.850 pesetas del año 1936, pero por los efectos de la variación de los precios de los materiales y de los jornales, el total de las obras de reconstrucción de la iglesia resultan de 166.994 pesetas." (16)

No es coneix que aquestes gestions haguessin tingut cap efectivitat i, com abans, les despeses s'hagueren de cobrir amb els recursos locals per mitjà de col·lectes i donatius diversos i finalment amb el concurs municipal per a la reconstrucció del campanar.

(15) Moltes de les campanes eren portades a la foneria de la "Hispano Suiza" de Barcelona per a fer-ne canons.

(16) APP. "Informe técnico", de 25-01-1940, enviat a la "Diputació de Barcelona".

PESSIGOLLES POLÍTIQUES

Les dualitats de les actuacions polítiques, a vegades concordants i a vegades divergents, que hi va haver des del juliol de 1936, entre l'Ajuntament i el Comitè Antifeixista, també es repetirien a partir del gener de 1939, entre els primers ajuntaments franquistes i els dirigents de Falange (FET i de les JONS). El primer "Jefe" falangista fou Jaume Gavarró i Castelltort, industrial i excombatent del Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat. Des de mitjan 1941, el segon cap fou Francisco Bayó Lamolda, nou secretari de l'Ajuntament el 1939.

Després de l'alliberament per les tropes nacionals el 21 de gener de 1939, el dia 25 es va formar el primer ajuntament de la postguerra i estava integrat per: Alcalde, Pere Costas i Miquel. Regidors: Isidre Llucià Muray, Josep Ferrer Llucià, Joan Padró Morist, Antoni Marí Vallès. Secretari, Francisco Bayó Lamolda. Després de la destitució de Pere Costas el 17 de desembre de 1939, van continuar Isidre Llucià Muray com a alcalde, fins a la substitució de tot el consistori per ordre governativa.

Des del 4 d'abril de 1940, l'ajuntament estaria format per Antoni Marí Vallès, alcalde, i els regidors Ròmul Gavarró García, Josep Riba Aguilera, Josep Valls Romeu, Amador Llucià Naval, Esteve Robert Vilamasana, Maties Mabras Pujado, i secretari Rossend Queralt Segura.

Entre el 1941 i 1945 hi hagueren algunes coincidències entre els components de l'ajuntament i els de la Falange, molts dels quals segons la brama popular formaven part alhora de la renomada "colla dels coixos". (17) D'aquella colla es considerava que en formaven part Ròmul Gavarró García i el seu fill Jaume Gavarró Castelltort, industrials; Ricard Vidiella Guibernau, administratiu, i el seu fill Ricard Vidiella Roig; Isidre Pascual Torras, botiguer, i els seus tres fills, Josep, Antoni i Santiago Pascual Llucià; Eugeni Marcual Padró, tècnic paperer, i el seu gendre Joan Bové Ventura; Antoni Marí Vallès, propietari; Pere Valls Riba, propietari i rajoler, i els seus fills Pere i Josep Valls Romeu; Josep Riba i Aguilera, pagès; Amador Llucià Naval, electricista; Amadeu Gabarró Caus, paleta; Francisco Bayó Lamolda, administratiu, i d'altres. (18)

A la Pobla de Claramunt les pertorbacions convivencials foren molt més suportables en no tenir el llast de cap assassinat, però no evitarien els maldecaps

(17) Sobrenom que es donava al grup perquè alguns dels seus components tenien dificultats per caminar o anaven coixos.

(18) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

ni les tensions entre els anomenats roigs (o rojos) i els nacionals (o franquistes). La causa principal de les discòrdies fou la classificació dels habitants del poble entre addictes i desafectes al nou règim del general Franco i els criteris variables per a l'atorgament o la denegació dels avals.

L'expedició d'avals fou imprescindible per a molta gent, especialment per alliberar els retinguts en els camps de concentració, per a mantenir o trobar els llocs de treball i per a deslliurar-se de les mesures represores o per caure o no en la depuració de responsabilitats.

Com a mostra copiem un informe avalador: "El Doctor Don César del Castillo de Yurrita, durante el dominio rojo separatista, fué Médico titular de la Población de Claramunt, observando una conducta pasiva, si bien se distinguió por su apoyo moral y científico a las personas de orden y que sentían el calor del Glorioso Movimiento Nacional, y además con riesgo de su vida y en horas difíciles, auxilió y curó las heridas que recibió al emboscarse para no servir en las filas rojas el hijo Pedro, del propietario agricultor Pedro Valls Riba. Por tales hechos se le considera en esta localidad como persona marcadamente adicta al Glorioso Movimiento Nacional." (19)

Els informes i les valoracions dels antecedents i les determinacions de si una persona era "adicto al Régimen" o pel contrari era "desafecto al Movimiento", podien portar moltes conseqüències. Les qualificacions podien ser fàcilment aleatòries i no sempre prou justes. Passava que no sempre una mateixa persona era bona per a tothom i aleshores les discrepàncies portaven a enfrontaments entre els avaladors i els avalats.

Les fonts dels avals eren l'alcalde, el "jefe" de Falange, el jutge, el rector, el metge, entre d'altres. Les solucions o les complicacions podien venir per les vies de les amistats o de les enemistats, de les simpaties o de les antipaties, entre la gent dels dos bàndols de les dretes i de les esquerres. Així, el 1936 hi va haver casos que alguns components del Comitè Antifeixista van proporcionar salconduïts per a cobrir la fugida i facilitar la incorporació a la zona nacional a persones de dretes, i a la inversa, aquells beneficiats que el 1939, des de l'ajuntament o la Falange, van expedir avals i donar cobertura i refugi a persones d'esquerres.

Des de 1940, el nou ajuntament i la Falange volien tenir la darrera paraula i arribà un moment que van topar obertament amb el rector, per la disparitat de

(19) Còpia d'un arxiu privat.

critèris a l'hora de voler o no avalar. Uns i altres cercaren els suports de les autoritats superiors i les influències de personalitats rellevants foranes, les quals resultarien determinants en les lluites polítiques locals. (20)

AJUNTAMENT I RECTORIA ENFRONTATS

A Barcelona, el primer governador civil de la postguerra fou Wenceslao González Oliveros. Durant el seu mandat, entre juliol de 1939 i desembre de 1940, hauria d'intervenir en els afers municipals de la Poble de Claramunt i garbellar un allau de denúncies, censures i recomanacions, que afectaren la durada dels mandats dels alcaldes.

Hi hagueren les destitucions de l'alcalde Pere Costas i Miquel el 17 de desembre de 1939 (va durar com a alcalde 11 mesos), que fou rellevat pel tinent d'alcalde Isidre Lluçà Muray (va durar 3 mesos), que acabaria amb la destitució de tot l'ajuntament el 3 de març de 1940 i l'abril fou nomenat nou alcalde Antoni Marí Vallès, que tampoc no duraria (11 mesos), perquè a mitjan 1941 fou canviat per Josep Soterias Almirall (aquest duraria 10 anys), per decisió del nou governador civil Antonio F. Correa Veglisón.

El bloc format per l'ajuntament i la parròquia durant l'any 1939 va haver de passar a la defensiva des del canvi municipal de l'abril de 1940. El nou ajuntament format per elements de Falange i alhora de l'anomemanda "colla dels coixos" passarien a buscar les pessigolles a l'exalcalde Pere Costas i al rector Mn. Pere Bosch. L'encreuament de les denúncies, els retrets i els descàrrecs es poden seguir en els seus propis textos, des d'una proposta i d'unes acusacions, adreçades al bisbe de Barcelona, i les consegüents rèpliques a dues o tres bandes.

"Muy Iltrmo. Sr: Don Antonio Marí Vallés, Alcalde Nacional; Don Isidro Pascual Torras, Juez Municipal; y Don Jaime Gavarró Castelltort, Jefe local de F.E.T y de las J.O.N.S., del municipio de la Poble de Claramunt (Barcelona) se elevan a V.I. y postrados a sus plantas, humildemente exponen el caso anómalo que supone la conducta perturbadora del Rdo. Cura Párroco Don Pedro Bosch Ferran.

Antes de la revolución de 1936 dicho Sr. Cura había logrado atraerse las simpatías del pueblo y gracias a ello pudo sobrevivir a aquellos sucesos, ya que los afines lo amparamos y protegimos, como era nuestro deber, procurándole

(20) Fonts orals: veïns de la Poble de Claramunt.

albergue en este pueblo en el que estuvo escondido aproximadamente un año, logrando que pasara desapercibido de los rojos, que indudablemente lo hubieran sacrificado. Estos mismos elementos afines, sorteando mil peligros, procuramos su huída y nuevo alojamiento en Barcelona, donde, con mayor desahogo, pudo sortear el período revolucionario.

Tras el triunfo del Glorioso Ejército Nacional, vino nuevament el Rdo. Don Pedro Bosch a ocupar su cargo, recibiendo por todas partes manifestaciones de viva simpatía, pues teníamos la ilusión de revivir los tiempos pasados en los cuales Mosén Pedro, situado en un plano superior, estaba siempre dispuesto a ejercer su misión de paz, pero lo cierto es, que debido quizá a la conmoción sufrida, regresó completament transformado, con los defectos inherentes a todo ser humano horriblemente acentuados. Véase anexo 1.

Llevado de su egoismo le hemos visto amenazar con la denuncia y la cárcel a gente buena que ningún daño habían causado y que él sabía que habían prodigado el bien. Véase anexo 2. Le hemos visto perseguir a los blancos que lo habían protegido antes y acogido después, com el máximo honor en su casa, acusándoles de rojos incluso ante los Tribunales militares que a pesar de aquella acusación tuvieron que sobreseer la causa. Le hemos visto apoderarse de lo ajeno sin escrúpulos y con escándolo del vecindario. Véase anexo 3.

Poseído de una vanidad que invade por completo su espíritu y lo maneja a su capricho, lo mismo protege a un rojo desalmado, que acusa falsamente y a sabiendas a un blanco. Y ofende y aparta a los que naturalmente debiéramos ser tratados como hermanos y olvida su santa misión hasta el extremo de no suministrar los sacramentos a los que se lo solicitan si no forman parte de su ruedo. Véase anexo 4.

Y nosotros los firmantes, que sufrimos o hicimos la guerra con la única finalidad de lograr la paz, que quisiéramos acabar estas luchas menudas, tan pródigas en miserias, en las que no queda ningún margen para Dios, tropezamos con la obcecación del Sr. Cura que nos niega la paz, nos prodiga la guerra, la acaudilla, la aviva y nos anuncia que perdurará.

Es nuestro firme deseo lograr la paz, no solo la material, sino la inconmensurablemente más importante del espíritu, y con esta esperanza, desoyendo toda idea de violencia a que el Rdo. Pedro Bosch nos invita con sus palabras y sus actos, orillando así mismo toda ingerencia que no sea la Jerarquía religiosa, nos dirigimos a V.I. Padre Amantísimo, que no dudamos acogerá

benévolamente nuestros deseos, apartando de este pueblo al Rdo. Pedro Bosch, para el cual SUPPLICAMOS A DIOS, que lo ilumine. Veáse anexo 5.

Postrados a sus plantas, llenos nuestros pechos de fe en la Justicia de Dios, piden humildemente su bendición. Dios guarde a V.I. muchos años. Pobla de Claramunt a 20 de Abril de 1940.”

Els annexos que acompanyaven la súplica detallaven les proves en què es basaven els tres denunciants.

“Anexos: cargos atribuídos al Rdo. Cura Párroco Don Pedro Bosch Ferran.

1º.- Al estallar la revolución el 1936, el Rdo. Bosch se refugió en el domicilio del vecino Amador Lluçia Naval, en donde estuvo escondido durante 16 meses, claro que sin renumeración alguna. A su regreso, después de la Liberación, el Sr. Cura se alojó en el mismo domicilio, en el que fué atendido no como un familiar, sino como un huésped de honor, hasta que la falta de recursos obligó al modestísimo Lluçia a despedirlo. El citado Sr. Lluçia, que por su magnífico comportamiento forma parte del Ayuntamiento, es hoy considerado por el Sr. Cura como un elemento indeseable. Lo mismo ha ocurrido con el vecino Antonio Pascual Lluçia que desafió mil peligros para alejar del pueblo al Sr. Cura, conduciéndole a Barcelona y alojándole en su domicilio. Hoy el Pascual también como el Lluçia, es considerado por el protegido como un elemento maligno e indeseable.

2º.- El vecino de la presente Antonio Gras Aguilera, se distinguió durante la guerra, por haver logrado la liberación de 17 fascistas. A pesar de lo expuesto se le obligó con amenazas de encarcelamiento, a entregar doscientas cincuenta pesetas al Sr. Cura.

3º.- El refugio de la Pobla era quizás el mejor de Catalunya. El Sr. Cura lo destruyó apoderándose de toda la madera que contenía (unas veinte toneladas) que en parte enajenó. El mismo Sr. Cura, personalmente arrancó la instalación eléctrica, que llevó a su domicilio.

4º.- El vecino Pedro Valls Riba, elemento derechista, que no forma parte del ruedo del Sr. Cura, tiene la esposa gravemente enferma y en peligro constante de morir, por lo que ha solicitado repetidamente del Sr. Cura que la confiese y viatique, lo que no ha logrado.

5º.- Repetidamente se le invitó con sendas visitas de Paz. A medianos de marzo último lo hizo una Comisión del Ayuntamiento, presidida por el Sr. Alcalde. El Sr. Cura no accedió al cordial requerimiento, sino que anunció que perduraria la guerra.

Por fin ha constituido en esta localidad la "ACCIÓN CATOLICA" sin consultar para ello a ninguna de las Autoridades locales y prescindiendo en absoluto de su colaboración y todo por la única finalidad de disponer de una arma más para manejar con su absurda actuación, en contra del Ayuntamiento y demás Autoridades locales. ¿Es que cree el Sr. Cura que esta labor de fraccionamiento ha de redundar en favor de los intereses que todos tenemos que defender con la Patria?. Pobra de Claramunt a 20 Abril de 1940."

Els efectes de l'anterior requisitòria no foren pas immediats i no es farien tangibles fins a finals d'aquell any, quan el bisbat va expedir el nomenament per a Mn. Pere Bosch com a ecònom per a la veïna parròquia de Capellades. Com a comiat, va adreçar una carta a l'Ajuntament de la Pobra de Claramunt.

"Magnífico Sr: Pedro Bosch Ferrán, Pbro. Párroco de la presente, a este Consejo Municipal expone: Que habiendo anunciado en mayo una cuestación domiciliaria destinada a las obras que precisan, después de la devastación roja que hemos pasado, para volver a nuestro Templo parroquial decorosa morada del Señor, y tocando a su fin la referida cuestación, es deber del infrascrito dirigirse también a esta Corporación Municipal por si tienen a bien aprontar su esfuerzo, sumándose a la generosa cooperación que vienes realizando desde nuestra reintegración a la Parroquia.

Creyendo oportuno el dar a esta Corporación idea de lo realizado y obras a verificar, se pasa a describir el alcance de las mismas. Atendiendo el principio de justicia natural de que quién contribuye a un daño está obligado a su reparación, en los lugares donde se advierte realizado algo de provecho, se ha seguido el criterio de recabar el concurso proporcional de los actuantes y votantes del Frente Popular, fundamento y motivo de tanto estrago cometido con la revolución roja. Así se ha verificado también en la Pobra y paralelamente a las aportaciones voluntarias de católicos, desde el primer momento contose con la cooperación efectiva del Ayuntamiento, presidido entonces por el Sr. Pedro Costas. Sabe todo el mundo que los medios fueron jornales y cantidades devengadas y su minucioso registro consta en el libro Parroquial de cuentas, obrante en el archivo de mi jurisdicción.

Desde la destitución del Sr. Costas en diciembre de 1939, suspendióse la aportación, quedándose limitado a la generosidad de los amigos de la Casa de Dios, y motivando la interrupción el quedar pendientes de pago ocho facturas de diversos operarios y que suman 1.896,95 ptas. El contratiempo no fué motivo para desistir en la labor que es Gloria de Dios. Actualmente el valor global

de lo gastado en estos dos años sobrepasa las 30.000 pesetas, si bien cierre el balance con un doloroso déficit motivado por lo que dejó de hacer el municipio.

A pesar del aspecto de nuestro Templo, queda aún mucho a realizar. Gracias a los nobles sentimientos de quienes pueden y quieren hacerlo, se cuenta con la promesa del Jefe de la Falange Local respondiendo de la habilitación y decorado del Cameril de Nuestra Sra. de la Leche, en el Altar Mayor. Se dispone de mosaico conveniente para la pavimentación del Templo, pero no se dispone de medios actualmente para su colocación, presupuesta en tres mil pesetas. Hay la madera para la confección de los bancos sustitutivos de las actuales sillas no propias, pero su presupuesto es también elevado. Esta madera junto con la que se ha trabajado hasta el presente en las obras del templo, procede del refugio de la Fuente del Rector y se extrajo gracias a la autorización generosamente dada por la Comandancia Militar de Igualada en marzo de 1939. Falta también el decorado de tres altares, y si salimos del templo, aparece la devastación del derruido campanario y sin campanas, para cuya realización el infrascrito solicitó en septiembre de 1939, mediante documento escrito, el concurso del Ayuntamiento.

Ésta es la actual realidad. Si para la efectuación de alguna de las citadas necesidades el Ayuntamiento se digna aportar su concurso, merecerá para ello el agradecimiento sincero de las personas religiosas y el galardón de las almas. ¡Viva Franco! ¡Arriba España! Poble de Claramunt, 30 de diciembre de 1940.”
(21)

La respuesta de l' Ajuntament consta en acta i diu: “En la Poble de Claramunt, a ocho de enero de mil novecientos cuarenta y uno. Previamente convocados en legal forma y en sesión pública ordinaria se reunieron bajo la Presidencia del Sr. Alcalde Sr. Antonio Marí Vallès, los gestores D. Rómulo Gavarró Garcia, Don José Riba Aguilera, D. José Valls Romeu y D. Amador Lluciá Naval; no habiendo comparecido ni excusado su falta de asistencia los Sres. Esteban Robert Vilamasana y Matías Mabras Pujadó, asistidos del secretario D. Rosendo Queralt Segura. Por la Presidencia se da cuenta de un escrito del Rdo. Cura Párroco D. Pedro Bosch Ferran, el cual después de leído íntegramente, por unanimidad se acuerda contestarlo de la siguiente forma:

“Deseando compartir los elogios que tan profusamente prodiga a la Corporación que nos precedió y que fué destituida en marzo de 1940, hemos examinado

(21) ADB. Parròquia de Santa Maria de la Poble de Claramunt. Carta de P. Bosch a l' Ajuntament de la Poble de Claramunt, 30-12-1940.

la documentación que obra en este municipio comprobando que durante todo su ejercicio no se presentó ninguna proposición, ni se deliberó, ni se tomó ningún acuerdo que tuviera relación con la reconstrucción de la Iglesia. Tampoco hemos podido encontrar la solicitud escrita que dice Vd. que presentó al Ayuntamiento en septiembre de 1939, ni se hace mención de la misma en sesiones posteriores, de lo que se deduce que fué desatendida. Por todo lo cual sus elogios a aquella Corporación tenemos que atribuirlos más que a su espíritu equitativo, a su excesiva benevolencia, que desearía conservara al juzgar nuestra actuación.

Es indudable no obstante que el entonces Alcalde Sr. Costas algo hizo para aportarle fondos, valiéndose de un procedimiento bien conocido. Se llamaba a la presunta víctima y se le decía que nosotros, los de Falange, habíamos presentado una gravísima denuncia contra el mismo, que él, el Sr. Costas, cuidaría de desvirtuar, si se le entregaban tantas pesetas. Por este procedimiento se excitaban los odios entre vecinos, se calumniaba vilmente a los de Falange, se aumentaba la miseria y se hacían verter muchas lágrimas, pero se aportaban pesetas.

Los elogios que Vd. prodiga a este procedimiento también a su excesiva benevolencia hemos de atribuirlos, ya que está reñido con lo prevenido en las leyes y la más elemental moralidad. Por juzgarlo así, esta Corporación se propone no hacer nada parecido.

Nos es forzoso pues prescindir de lo que nuestros antecesores hicieron, con mayor motivo cuando creemos que para levantar la Casa de Dios no precisa más que excitar el afecto de los creyentes, entre los cuales nos encontramos todos los componentes de esta Corporación, cuyos buenos deseos se le pusieron de manifiesto inmediatamente de tomada posesión, mediante la visita que le hicieron, en su representación, el Sr. Alcalde y el 1er Teniente de Alcalde, para hacerle presente nuestro espíritu de colaboración, nuestro deseo de paz y en especial su oferta de reconstruir el campanario, oferta que a pesar de ser repetida por dos veces, no fué acogida por Vd.

De haberlo Vd. atendido, como somos católicos fervientes y su animosidad, como todas las miserias humanas, no han de rozar nuestra fe ni desviar nuestros afectos, ni modificar el deseo natural de contribuir a la reconstrucción de la Casa de Dios, se puede contar con nuestra más decidida voluntad para aportar los medios indispensables para levantar el campanario, ultimar la pavimentación de la Iglesia y hacer todo lo que sea preciso; pero estas obras creemos que solo pueden realizarse con un espíritu de cordialidad que ofrecimos, que hubiéramos

querido ver correspondido, que Vd. nos negó en marzo último e imposibilitó con su actuación; espíritu de compenetración que nace espontáneamente y que, de extinguirse, no sabemos que pueda renacer. Por último se acordó pasar una copia del precedente escrito al Iltrmo. y Rdmo. Obispo de la Diócesis.” (22)

La rèplica de Mn. Pere Bosch no es faria esperar i deixant de banda els aspectes més reiteratius, contraopinava així:

“Al Sr. Alcalde y Ayuntamiento de la Pobra de Claramunt: Recibido el 7 del cte. febrero en Capellades el documento que con fecha del 5 esta Alcaldía contesta mi comunicación de 30 de diciembre pasado y en la cual les exponía el estado de aportaciones a la restauración del Templo parroquial de la Pobra; toda vez que las polémicas políticas ya no parecen del caso, habida cuenta de mi actual ausencia de la Pobra y nuevo giro de mis actividades, decidí dar por acabado el asunto y no perder el tiempo en contestaciones.

Pero enterado de que los precitados documentos han sido elevados a la Superioridad Eclesiástica, recabando de ésta la atención, y considerando que es acuerdo del pleno de este Ayuntamiento, al cual debo todos mis respetos, me veo en el caso de replicar, puntualizando capitales omisiones de Vdes. y no consintiendo que aparezca deformada la verdad de los hechos.

Como me contestan a un escrito, es de suponer que se refieren al mismo. Lo he leído y releído y he de confesarles francamente mi torpeza, pues no he sabido dar con la profusión de elogios a la destituída Corporación, ni con los elogios a un pintoresco procedimiento que, dicho sea en verdad, desconocía después de tanto tiempo de convivir en la Pobra. Ya tendrán, para confusión mía, la bondad de indicarme en qué lugar del documento escribo la tal profusión de elogios, ora a la Corporación, ora al procedimiento del Sr. Costas. Si aluden Vdes. (y habrían de indicarlo) al reconocimiento que he tributado en lugares públicos, como por ejemplo el púlpito, a los contribuyentes a actos religiosos, tendrá en parte Vdes. razón.

Realmente, excitar odios entre vecinos, calumniar vilmente a Falange, aumentar la miseria y hacer verter muchas lágrimas es una cosa muy pícara y muy fea, más propia de truhanes que de Alcaldes Nacionales; y naturalmente han de atribuir, en un generoso rasgo de benevolencia que les honra, mis elogios a excesiva benevolencia para tal procedimiento. De no tener la fortuna de ser

(22) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Pobra de Claramunt*, 08-01-1941; i comunicació a Pere Bosch, 05-02-1941.

Vdes. tan benévolos, yo merecería ser señalado como cooperador de la artimaña. Hemos de hacernos cruces de que nuestras Autoridades, tan solícitas y amantes de la justicia no hayan podido lograr para el Sr. Costas su merecido, el cual por sus desplantes y socarronería debiera estar gimiendo y llorando en el fondo de una mazmorra. Y aún resulta más incomprensible que si el tal procedimiento es una ilusión o propaganda barata de Vdes. no haya un poco más de decencia y previsión para embaucar a las personas de buena fe.

No, señores, no. Este procedimiento estará en la imaginación o deseo de Vdes. pero dista mucho de la verdad y realidad. A la Pobla, como en otros lugares donde se lleva hecho algo de provechoso, se ha reconstruído el templo mediante donaciones de católicos y mediante jornales y aportaciones de votantes del Frente Popular. Cierto que éste último procedimiento no lo ampara la Ley, pero ello no quiere decir que sea inmoral como Vdes. apuntan. “Quién la hace, la paga” dice el refrán, y por este concepto se impusieron jornales y cantidades a devengar. Si luego nuestra obra quedó sin apoyo, lamentamos todos que en lugar de discusiones, ambición y zancadillas políticas, no se haya verificado en España obra más positiva y práctica. Recordaré como han ido las cosas.

Cuando en la para mi memorable tarde (creo que era el 15 de febrero) del Año de la Victoria, reintegrado a mi Parroquia, contemplaba el destrozado interior de nuestro Templo, el Alcalde Sr. Costas me afirmaba su entusiasta concurso para la reparación, con asentimiento e interés de todos los que me acompañaban, entre los cuales se encontraban varios de Vdes. ¿Lo recuerdan? Se dispuso que para el siguiente y sucesivos días fuesen solicitados votantes del Frente Popular para los trabajos y ahora sí que podrán acusarme de elogios.

Cuantos intervinieron, se portaron como buenos, ya que entendían verificar con ello una reparación merecida y cumplir con la redención por el trabajo, loada de nuestro Caudillo. Precisaban la compra de materiales y el pago de los obreros no rojos, y se acudió a señalar cantidades; solo hay que fijarse en la lista de aportantes (Antonio Casanovas, Quintín Muntaner, Juan Martí, Procopio Aguilera, etc.) para reconocerles entre los dirigentes y responsables del desastre rojo.

Ahora bien. Esto sucedía en los meses de febrero a junio de 1939, que fué cuando se trabajó con más intesidad en el templo por orden y a cargo del Ayuntamiento en la persona de su Alcalde Pedro Costas. Poca eficacia le resta el no consignarse en las actas de las sesiones, pues la efectividad de las obras no estriba en su consignación, sino en su realidad. Quede, pues, bien precisado el

porqué yo aceptaba la prestación roja y el porqué el Sr. Costas la exigía. Ante las necesidades de un Templo desolado, se pedía la reparación y se lograba en forma remisa y proporcionada a las responsabilidades.

Si esto ocurría en los meses (febrero-junio) en que no había aún tenido lugar la desinflación de Falange local, ¿Porqué salen Vdes. con el odio a una Falange dentro la cual convivían e informaban unos y otros? ¿Porqué dicen “nosotros los de la F.E.T.” si en aquellos tiempos la Falange local la formaban los amigos del Sr. Costas? ¿No recuerdan aquel presbiterio lleno de fusiles, aquellas banderas acompañadas por multitud de jóvenes, aquél canto y vibrantes aclamaciones a la España Una, Grande y Libre, de la salida del Oficio? Estamos en los tiempos de las aportaciones: ¿eráis vosotros aquella multitud que desfilaba marcialmente y aclamaba el Caudillo?

Pueden Vdes. alegar que en los meses de julio a diciembre de 1939, (que es cuando expira el mando del Sr. Costas), también se pagaron cantidades, y que la Falange local la componían Vdes. solos, y que las denuncias en aquél y en todos los tiempos han sido su favorita arma de combate; y para retórica deslumbradora pueden, si así les conviene, invocar aquello de la miseria y el derramamiento de lágrimas, sean éstas de alegría, de despecho o de cocodrilo. Acepto incluso el que intenten probar algún hecho por el procedimiento que atribuyen al Sr. Costas. Allá Vdes. en sus acusaciones y allá él en su defensa. Pero, por Dios, si estampan conceptos en documentos que elevan a la Superioridad no hagan regla general de casos particulares y dejen la moralidad de los que hemos tenido la desgracia de merecer su atención, en su punto de verdad. Los rojos actuaron en la Pobla destruyendo, y los rojos pagaban; y que no sería tan inmoral la actuación del Sr. Costas, lo prueba el que justamente por una de estas imposiciones lo destituyó el Sr. Gobernador, y no le siguió sanción alguna, ni molestó en lo más mínimo. En cambio vale también la pena de considerar como los rojos más tunos iban diferiendo el pago, y no hay que ponderar su alegría entre el cambio y lo bien que les ha ido y les va el actual estado de cosas, naturalmente traído por Vdes.

Desde la división y lucha entre las derechas locales, que de manera abierta empezó en mayo de 1939 con la expulsión de Vdes. del Casino, provocada por la lista del nuevo Ayuntamiento, cuyos primeros lugares eran para Vdes. No acostumbran Vdes. a tener mucha fortuna en la redacción de documentos, como lo atestigua la cárcel de Igualada, que les tocó convivir en mayo de 1939. A medida que la lucha iba agriándose me afirmaba en el criterio de que para obtener la paz a que la Pobla tiene derecho, la mejor solución era elegir gente nueva

en los cargos públicos, dispuesta a acabar con tanta intriga política. Temiendo que mi opinión algún día pudiera influenciar me consideraron non grato, y los muebles de la casa Rectoral dieron lugar a desapacibles situaciones como vamos a probar. El 20 de diciembre de 1939, Juan Bové, subdelegado local de la C.N.S. me presenta una comunicación de Igualada, en la cual se me ordena la entrega de la mesa-escritorio del despacho parroquial y una caja de caudales, por ser de procedencia marxista. No me resigno a tan fina expoliación, ya que no pude evitar la del 1936; ahora acudí por escrito al Gobierno Civil alegando que lo reclamado sustituye a lo perdido en la revolución, y que si he de entregar cuanto uso que no es de mi propiedad, quedo sin mesa ni silla en el despacho, sin cama donde dormir, sin mesa para comer y sin bancos en el Catecismo.

Al escribir que “el ofrecimiento de reconstruir el campanario a pesar de ser repetido dos veces, no fué acogido por V.” si intenta demostrar que yo me opuse a tan loable deseo es una falsedad e inexactitud. Todo Ayuntamiento tiene el campo bien abierto para favorecer obras parroquiales, y si el Sr. Marí no ha llevado a cabo su deseo, él sabe de sobras que es porque no ha querido. Y si se desean pruebas de mi proceder a sus iniciativas, ahí está el Sr. Jaime Gavarró, el cual al anunciarme, algo después, que la Falange local quería construir un altar con imagen de talla, recibió amable y laudable acogida por parte mía, determinándose fuese el camaril de la Virgen de la Leche y que como el campanario lleva ya varios meses esperando.

Como conclusión voy a repetir el motivo de esta declaración de guerra. Ya he anotado que ante las fastidiosas luchas de la Pobla y división de derechas, mi parecer era el de prescindir de unos y otros contendientes, dando los mandos a gente nueva que laborasen por la paz del pueblo. Esto ya lo había valientemente manifestado al Sr. Gavarró, actual teniente de alcalde, en ocasión anterior y mi pecado ha sido el pensar así en 1939, en 1940 y el 1941. ¡Qué le vamos ha hacer si siempre he mirado las cosas igual!

Expuesto cuanto precede, sólo la testarudez ante un ausente puede explicar el porqué en esta hora, en la cual mis actividades y atenciones se concentran de lleno para Capellades, los políticos de la Pobla aún no me dejan en paz. El comunicado mío de diciembre de 1940, origen de la presenta polémica es de un contenido pacífico y con el fin de cumplir una atención que debía al Ayuntamiento del pueblo, a cuyas casas he acudido pidiendo por la obra de todos, cual es el Templo parroquial. Pues bien Señores; ahí están Vdes. y ahí está mi obra.

Si más no he hecho por la Casa del Señor, ha sido porque no he podido. Que

Dios les depare un sucesor mío a quién la asquerosa política local no enturbie su apostolado. Por mi parte queda obra material realizada que siempre les honrará cuando muestren el Templo parroquial de la Pobla; me llevo la consoladora muestra de respeto y amor que me ha dado el pueblo en los trances alarmantes de mi última enfermedad. Y para parecerme al Divino Maestro del cual soy indigno, pero decidido ministro, también llevo alguna espina en mi corazón, como les consta por la denuncia que en mayo del tan traído y llevado 1940, elevaron a mi Prelado los Sres. Alcalde, Juez Municipal y Jefe de Falange, aunque a decir verdad poco debería interesar a mis Superiores, cuando tuvieron la delicadeza de silenciármela. Las obras quedan. Papel y palabras el viento los trae y se los lleva. ¡Viva Franco! ¡¡Arriba España!! Capellades, 15 de febrero de 1941.” (23)

Per la seva banda, des de l'ajuntament, volgueren aclarir les actuacions durant l'any 1939. En la sessió de 19 d'octubre de 1940, presidida per l'alcalde Antoni Marí, es va presentar un "Expediente de examen y censura del ejercicio de 1939" i es va acordar una exposició al públic de la relació dels ingressos per a poder puntejar i en el seu cas reclamar aquelles quantitats cobrades per l'alcalde Pere Costas, però no ingressades a la caixa municipal.

Les reclamacions presentades foren 16. Vegem-ne el text d'algunes: "Reclamación de Antonio Gras Aguilera, que en fecha de 18 de noviembre de 1939, conforme lo puede acreditar por medio de un recibo que al efecto se le libró por el ex-alcalde Pedro Costas Miquel, se le obligó a pagar la cantidad de Doscientas Cincuenta Pesetas, alegando falsos argumentos de mi actuación durante el período rojo y como sea que no le ha sido devuelta a pesar de una orden expresa que a tal objeto se le dió por el Exmo. Sr. Gobernador Civil y tampoco figuran como ingresadas en las cuentas municipales del citado ejercicio, expuestas al público, interpone la presente reclamación. Pobla de Claramunt, a 16 de octubre de 1940."

"Reclamación de Antonio Marcial Armenteras, que en la exposición pública de las cuentas municipales del ejercicio de 1939 ha podido comprobar no figurar ingresada la cantidad de Cien Pesetas, a que fué obligado a pagar por el ex-alcalde Pedro Costas Miquel, con el pretexto de que mediante el pago que destinaría a la reconstrucción de la Iglesia parroquial, evitaría el curso de supuestas denuncias que decía tenía presentadas contra el reclamante."

(23) ADB. Parròquia de Santa Maria de la Pobla de Claramunt. Carta de P. Bosch a l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt, 15-02-1941.

“Reclamación de Gabriel Aloy Martorell, que a últimos de octubre de 1939 fué obligado a pagar por el alcalde Pedro Costas la cantidad de Cien Pesetas para evitar el curso de una denuncia presentada en la Alcaldía y cuya cantidad no figura reseñada en las cuentas.”

“Reclamación de Juan Boada Pujadó, que fué obligado por el alcalde Pedro Costas a pagar la cantidad de Setenta y cinco Pesetas, para ser destinadas a la reconstrucción de la Iglesia parroquial y que ignora el destino de dicha cantidad.”

“Reclamación de José Riba Padró, que por orden del alcalde Pedro Costas entregó a la esposa de éste la cantidad de Cien Pesetas, para retirar el curso de ciertas denuncias y con destino a la Iglesia parroquial y cuya cantidad no figura entre los ingresos en las cuentas municipales.”

L'expedient es va tancar el 24 de febrer de 1941 i de la suma defraudada a l'ajuntament durant l'any 1939, que era estimada en 2.923,81 pessetes, n'hi havia 2.694,77 que Pere Costas havia de reintegrar al Municipi.

En una relació parroquial hi constaven 21 contribuents que havien lliurat en total 3.089 pessetes. Dels 21 solament foren 11 els que reclamaren a l'ajuntament, per un import de 1.954 pessetes i els altres 10, que no reclamaren, havien ingressat 1.135 pessetes. Comparant el descobert de Pere Costas, segons l'ajuntament, de 2.694,77 pessetes amb les aportacions a la parròquia de 3.089 pessetes, resulta una diferència de 394,23 pessetes a favor de Pere Costas, però això no es va aclarir en haver-hi altres cinc reclamants, l'import dels quals no s'esbrinà si va ingressar o no a la caixa municipal. (24)

L'ACCIÓ CATÒLICA

El 7 de desembre de 1940, Mossèn Pere Bosch va rebre el nomenament d'ecònom de la parròquia de Santa Maria de Capellades. El dia 1 havia mort l'ecònom capelladí mossèn Antoni Argemí, el qual havia d'anar a substituir. Possiblement des del Bisbat de Barcelona, aquesta circumstància seria una excusa esperada per a fer el seu trasllat fora de la Pobla de Claramunt, ja que l'ajuntament poblatà ho havia demanat més d'una vegada i hi havia insistit en

(24) AMP. “Expediente de examen y censura del ejercicio de 1937 del Ayuntamiento de la Pobla de Claramunt, 19-10-1940”; APP. “Culto y Obra del Templo Parroquial, desde 1939. Año de la Victoria”, 30-04-1941.

una denúncia del 20 d'abril de 1940, com s'ha vist abans, entremig de les fortes picabaralles polítiques locals, entre l'ajuntament i la parròquia, a més de la Falange, el Casino i l'Acció Catòlica. (25)

Fos pel disgust d'haver de deixar la Pobla o per coincidència, el dia 8 de desembre, festa de la Puríssima, Mn. Pere Bosch va caure malalt i el dia 9 estava tan greu que va demanar els auxilis espirituals. Mossèn Jaume Ferrer i Grau, rector de la parròquia veïna de Vilanova del Camí, ho explicava directament: "Fuí llamado por el Rdo. Párroco Pedro Bosch, para que le asistiera con los santos Sacramentos. Organicé la procesión para administrar el Santísimo Viático al enfermo, aprovechando la ocasión para servir de intermediario entre el Sr. Párroco y las Autoridades locales, para que éstas le pidieran perdón por algunos disgustos ocasionados al mismo Párroco, con cuyo acto, éste quedó satisfecho. Al trasladarse el Sr. Párroco a Capellades me pidió que dijera misa los domingos a las ocho de la mañana en la Pobla y así lo hice hasta que en mayo de 1941 el Sr. Obispo me encargó totalmente la parroquia. Al cumplir los nueve meses, el Exmo. Sr. Obispo, a petición propia, decretó el cese como encargado y nombró sucesor al Rdo. Francisco Miquela (26) y el 17 de febrero de 1942 lo notifiqué a la Junta de Acción Católica, reunidos en la Casa rectoral. Por parecerme la atmósfera política del pueblo no muy tranquila opté por no tener Juntas de Acción Católica." (27)

Mn. Pere Bosch fou el primer consiliari de l'Acció Catòlica poblatana i el redactor de l'acta de constitució: "Con la asistencia del Dr. Coma, pbro., Consiliario de la Unión Diocesana de Hombres de Acción Católica y el Dr. Francisco J. Cairó, secretario de la misma, el domingo 24 de marzo de 1940, a las cinco de la tarde, en nuestro Templo parroquial, se reunieron varios individuos, practicando el retiro espiritual. Se les leyó un capítulo de un libro de mística y a continuación el Dr. Coma les dirigió su autorizada palabra, exponiendo los fines de la Acción Católica. Acto seguido tuvo lugar la Exposición menor del Santísimo, rezándose la estación y recibiendo la bendición. Después los individuos que habían de formar la Junta directiva recibieron de manos de los delegados diocesanos, las insignias que les fueron impuestas, prometiendo de su parte complir con los fines de las Acción Católica. Han sido proclamados los señores siguientes: Pedro Costas Miquel, elegido presidente local (ex-alcalde); Casto Ibarz Sanjuan, designado secretario; José Ferrer Lluçà, con el cargo de tesorero

(25) APP. *Acción Católica. Obras Parroquiales, desde 1939.*

(26) Mn. Francesc Miquela i Giliribó va ser primer regent i després rector de la Pobla des de l'any 1941 al 1947.

(27) APP. *Acción Católica. Obras parroquiales, desde 1939.*

(ex-regidor); vocals: Isidro Llucià Muray (ex-alcalde), Juan Padró Marí (ex-regidor) i Antonio Llucià Valls.” (28)

D'aquesta manera, el grup dirigent d'Acció Catòlica era dominat per components dels consistoris anteriors, que alhora alguns formaven part també de la Junta directiva del Casino, i així es convertien en un bloc opositor al nou ajuntament des de l'abril de 1940, el qual reaccionaria aconseguint la clausura governativa del Casino (aleshores Centro Nacional) des del 17 de maig de 1940 al 24 de febrer de 1941, entre d'altres incidències locals.

L'any 1950, Mn. Lluís Martí (29) va endegar la reorganització i en acta diu: “Durante la regencia del Rd. Fco. Miquela, dicha A.C., que ya encontró moribunda, no actuó por un mal principio, por haberse agrupado en su torno todos los hombres de “derechas” como si fuera una organización política.” (30)

REFUGI REVESTIT DE FUSTA

Un dels retrets que l'any 1940 se li farien a Mn. Pere Bosch deia: “que el refugio de la Poble era quizás el mejor de Catalunya. El Sr. Cura lo destruyó apoderándose de toda la madera (unes 20 toneladas) que en parte enajenó y arrancó la instalación eléctrica que llevó a su domicilio.”

Aquest refugi, un gran i magnífic refugi, va ser vital per als veïns de la Poble que si acolliren els darrers dies de la guerra, per salvar-se dels bombardeigs i representava la salvaguarda, si haguessin anat mal dades. El fet que la Poble de Claramunt, poble petit en nombre d'habitants, tingués un refugi d'aquest nivell té la seva explicació. Durant bona part de l'any 1938 la plana major del Cos de l'Exèrcit de l'Est i del grup d'Exèrcits de l'Ebre, tingueren un lloc de comandament situat a l'Hotel Robert de la Poble, convertit en caserna, els quals no l'abandonarien fins al 19 de gener de 1939, dos dies abans de l'arribada de les tropes de l'Exèrcit de Franco. (31)

(28) APP. *Acción Católica. Obras parroquiales, desde 1939.*

(29) Mn. Lluís Martí i Puntas va ser rector de la Poble des de l'any 1948 al 1957.

(30) APP. *Acción Católica, desde 1939.*

(31) A la caserna de l'Hotel Robert hi havia un servei de cartografia a càrrec d'un grup de joves oficials. Malgrat estar en temps de guerra, de fet les línies de combat quedaven lluny de la Poble; també hi havia temps per a la distracció, la relació social. Entre els oficials hi havia tres joves barcelonins que van establir llaços permanents a la Poble. Fernando Cardona del Pliego es va casar amb Pepita Gibert i Francesc Roé Claramunt es va casar amb Genoveva Aguilera, dues noies de la Poble, i Joan Roé Claramunt, germà de l'anterior i excel·lent pintor, va estiujejar gairebé tota la seva vida a la Poble.

D'aquest grup, el militar de major graduació era el general Hernández Sarabia, que va establir la seva residència particular a l'anomenada "Torre del Guenyo" de Capellades, propietat del matrimoni Antoni Miquel i Balbina Mas, marquesos de la Pobla de Claramunt. (32)

Els militars republicans a la Pobla, per defensar-se dels bombardeigs de l'aviació dels nacionals van construir un refugi antiaeri confortable dins de la muntanya de la Font del Rector de la Pobla, a tocar de l'Hostal Robert, amb bigues i revestiment de fusta. Precisament aquesta fusta resultaria polèmica quan Mn. Pere Bosch, des de l'abril del 39, en va disposar en part per a la reconstrucció de l'església, així com dels materials elèctrics. Com s'ha vist abans, hi hagueren versions contraposades. La del Rector que afirmava que la Comandància Militar d'Igualada li havia donat autorització per a retirar-la, donada la finalitat, i la de les autoritats locals que consideraven que havia estat una apropiació indeguda i una inutilització precipitada del refugi antiaeri, encara que acabada la guerra. (33)

RECONSTRUCCIÓ DEL CAMPANAR

En la postguerra, en el primer ajuntament nacional de la Pobla de Claramunt, presidit per l'alcalde Pere Costas i Miquel, des de la seva presa de possessió el 25 de gener de 1939, segons les actes, l'única referència a les obres de la reconstrucció de l'església es troba en la sessió de 4 de novembre de 1939. Diu: "También se toma el acuerdo de empezar los trámites para la reconstrucción del antiguo campanario de la Parroquia." (34)

Per les circumstàncies dels canvis del Rector Mn. Pere Bosch, de la interinitat de Mn. Jaume Ferrer i el funcionament del nou ajuntament, no es farien actuacions en favor de la parròquia durant l'any 1941. Però l'encarregat interí de la Pobla Mn. Jaume Ferrer va enviar al bisbat un informe que diu: "En el momento de la liberación se halló la iglesia de Santa María de la Pobla de Claramunt, sin gradas en el altar y el presbiterio y las puertas destruídas y el campanario arrasado

(32) Juan Hernández Sarabia (Ledesma, Salamanca 1880-Ciutat de Mèxic 1974) era de l'arma d'artilleria i després d'haver servit al Marroc, el 1931, amb el grau de tinent coronel va passar a ajudant de Manuel Azaña al ministeri de Guerra. El 1933 es va retirar, però el 1936 es va reincorporar després del triomf del Front Popular. De nou fou ajudant d'Azaña, president de la República, i des de juliol de 1936 fou sotssecretari de Guerra i de fet ministre fins al setembre.

(33) Fonts orals: veïns de la Pobla de Claramunt.

(34) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Pobla de Claramunt*, 04-11-1939.

en una longitud o altura de nueve (9) metros. El presupuesto para la reconstrucción es de 60.000 pesetas, con el importe de 20.000 pesetas de los jornales y de 40.000 pesetas de los materiales. 30 Mayo 1941". (35)

No fou fins al 27 de juliol de 1942 que el nou regent Mn. Francesc Miquela, va adreçar una instància al bisbe de Barcelona per demanar l'autorització per a la reconstrucció del campanar : "Expone que habiendo sido destruido durante el período rojo el Campanario de esta Iglesia parroquial hasta el nivel del tejado, según fotografía que se acompaña y deseando proceder a su reconstrucción, según proyecto y fotografías acompañantes, solicita de S.E.I. su correspondiente aprobación." (36)

Des d'aquest moment es desenvoluparien les intervencions municipals. "En la Pobra de Claramunt a 8 de agosto de 1942, se reunieron en sesión pública, con la presidencia del Sr. Alcalde D. José Soteras Almirall, los Sres. gestores D. Antonio Lluçia Valls, D. José Marí Còdol, D. Marcos Selma Manpel, D. Amador Lluçia Naval, D. Amadeo Aguilera Sabaté, asistidos por el secretario Rosendo Queralt Segura.

A continuación el Sr. Alcalde propuso la necesidad de proceder al nombramiento de una Comisión extra-municipal encargada de estudiar la reconstrucción de la Iglesia parroquial, al propio tiempo que dió cuenta de su visita hecha al Exmo. Sr. Gobernador Civil, para enterarle de los deseos de la Corporación de proceder con la máxima urgencia a la citada reconstrucción, del cual añadió, encontré toda clase de facilidades y el placet para su realización.

En virtud de todo lo expuesto por el Sr. Alcalde, tras breve estudio del asunto planteado, por unanimidad se acuerda:

1º.- Nombrar una Comisión extra-municipal para que con las máximas atribuciones, estudie y gestione el asunto de la reconstrucción del Campanario de la Iglesia parroquial.

2º.- Designar para constituir la misma los siguientes vecinos: D. Amador Lluçia Naval, D. José Marí Còdol, D. Rómulo Gavarró Garcia, D. Antonio Sabaté Aguilera, D. José Mabras Guasch y el Rdo. Cura Párraco D. Francisco Miquela Gilirribó, el qual ejercerá la Presidencia." (37)

(35) ADB. Parròquia de Santa Maria de la Pobra de Claramunt. Informe per a la reconstrucció del temple.

(36) ADB. Carta de Mn. Francesc Miquela al Bisbat de Barcelona, 27-07-1942..

(37) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Pobra de Claramunt*, 08-08-1942.

En la sessió de 22 d'agost de 1942, "el Sr. Alcalde pone a disposición de los concejales el proyecto de reconstrucción del Campanario de la Iglesia parroquial, formado por el Arquitecto D. Buenaventura Bassegoda Musté, por encargo de la Comisión extra-municipal nombrada en la sesión anterior. Examinado detenidamente el mismo y encontrado en un todo conforme, lo aprueban por unanimidad y aclamación. También se acordó autorizar al Sr. Alcalde para conseguir oficialmente veinte toneladas de cemento "Portland" y veinte kilos de dinamita y mecha para el arranque de piedra para la misma obra." (38)

En la sessió del 8 de maig de 1943, "el Sr. Alcalde dijo que debía procederse al examen y aprobación del Presupuesto Extraordinario para la reconstrucción del Campanario y por unanimidad se acuerda aprobarlo por la cuantía de 30.000 pesetas y contratar por adjudicación directa las obras, por la cantidad de 16.000 pesetas, con D. Marcos Valls de Igualada. Asimismo el Ayuntamiento por su exclusiva cuenta suministrará a pie de obra todos los materiales que sean precisos. El pago de las obras se realizará en una tercera parte a la terminación de la 1ª cornisa; otra a la terminación de la 2ª y la parte restante a los quince días de la terminación total de la obra." (39)

Les dates i els terminis de les obres del nou campanar que consten en els documents no es corresponen amb la realitat, sinó que foren els passos administratius a seguir per a complir amb la legalitat. Segons dades de factures i estats de comptes es troba que el març de 1943 es treballaven 21 jornals per arrencar la pedra de travertí, dita turo, de la pedrera del Balç, amb una facturació de 525 pessetes i 280 pessetes, per a la dinamita que fou emprada en les barrinades. La contractació de les obres es va fer per un acord municipal de 8 d'agost de 1943 i el 12 de setembre següent ja es va fer la inauguració del campanar. No fou fins al desembre de 1943 que Ramon Ventura d'Igualada presentava la factura de 1.643 pessetes del penell de ferro forjat del pinacle i també a final d'any és quan encarregaren a Joan Bové i Ventura de fer una col·lecció de fotografies amb la nova fesomia arquitectònica del cloquer parroquial.

L'Ajuntament no va tancar la liquidació de les obres de la reconstrucció del campanar fins al 30 de juny de 1945 i que es va saldar amb un dèficit de 1.909,45 pessetes. De les 30.000 pessetes pressupostades, els ingressos foren de 28.040 pessetes i les despeses de 29.949,45.

(38) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Poble de Claramunt*, 22-08-1942.

(39) AMP. *Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Poble de Claramunt*, 08-05-1943.

En la relació dels ingressos hi destaquen 16.3000 pessetes dels donatius de 21 empreses i botiguers i la resta d'11.740 pessetes, es van obtenir per mitjà d'un repartiment veïnal de 60 pessetes per a 195 contribuents, i en la major part foren recaptats l'any 1944. Cal afegir que les aportacions de 16 persones foren amb treball personal a l'obra. (40)

El 30 d'agost de 1944, el bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego Casaus, va autoritzar la benedicció de la primera campana de la postguerra, que va oficiar el rector Francesc Miquela el 12 de setembre de 1944, amb la imposició dels noms de Procòpia, Leonor i Consuelo. Des del gener de 1939 i fins aleshores les hores de les misses eren anunciades per un toc de sirena, que era la que s'havia instal·lat el peu del campanar per avisar de les alarmes dels bombardeigs durant els anys de la guerra. (41)

Més endavant, l'11 de setembre de 1949, i també delegat pel bisbe Dr. Modrego, el rector Mn. Lluís Martí va beneir la segona campana, amb els noms d'Àngela, Maria i Teresa. (42)

EL CEMENTIRI I LES SEPULTURES DEL 1936

En la crònica de 30 de novembre de 1939, Mn. Pere Bosch feia constar: "El cementerio por su situación cerca de la carretera, sirvió de lugar de fusilamiento, siendo el 17 de septiembre de 1936 el día más sangriento, en el que fueron asesinados en aquel paraje 18 ciudadanos igualadinos".

Mn. Pere Bosch, per deixar aclarida la situació de les sepultures dels afusellats, va redactar una informació detallada, per al seu successor a la parròquia de la Pobra:

"CEMENTERIO DE POBLA DE CLARAMUNT Revolución roja. Año 1936

(40) AMP. "Cuenta general y liquidación del presupuesto extraordinario para la reconstrucción del campanario, aprobado en 1943."

(41) L'any 1945, també Mn. Miquela va endegar la reobertura del cambril de l'altar major, amb les reformes projectades per l'arquitecte Josep M. Jujol i Gibert. La imatge romànica de la Mare de Déu de la Llet havia estat feta restaurar per Mn. Pere Bosch i el 30 d'abril de 1940 n'havia pagat les factures, una de les quals de 65 pessetes per la recomposició de la corona floronada que encara conserva en l'actualitat.

(42) En el mateix acte es va inaugurar un rellotge públic a la torre del campanar, a càrrec del municipi.

Este Cementerio fué escogido lugar se sepultura de los caídos en sus cercanías. En el camino que conduce al mismo, entre la vía y paredes del Cementerio, en la madrugada del 17 de septiembre de 1936, caían fusilados 18 ciudadanos procedentes de las cárceles de Igualada.

En una fosa común abierta exprofeso en el ángulo sur y paralela a la vía del ferrocarril, el 18 de septiembre y en cajas procuradas por los respectivos familiares, se enterraba a los cinco siguientes: Francisco Serarols Sastre, Luís Vallés Moncunill, Manuel Mateu Solá y bajo los referidos a Tomás Montfort Ferrer y Ramon Riba Martí.

En los días 25 i 28 de noviembre de 1939, Año de la Victoria, procediose a la exhumación de Ramon Riba Martí. En el primer día no se dió con el cadáver, lo que dió motivo a la exhumación del 28, profundizándose en la misma fosa, apareciendo la caja de Riba Martí, con las de Serarols y Montfort.

Procediose a su traslado, quedando en la forma siguiente: Serarols, colocado en media caja en el nicho 51 de la familia Colomer. Mateu, colocado en media caja en el nicho 51, debajo de Serarols. Riba, colocado en media caja en el nicho 228 de Isidro Pascual. Montfort, colocado en caja completa en el nicho 228, debajo de Riba. Vallés, trasladado al nicho 216, donde reposa Ribalta.

Los trece restantes fueron colocados en nichos. Ocuparon nichos propiedad del Ayuntamiento y por ello legítimos propietarios:

José Roca Puget	Nicho 217
Manuel Bausili Domínguez	Nicho 220
Luis Bausili Dominguez	Nicho 221
Camilo Gené Codina	Nicho 218

Compraron nichos a anteriores propietarios:

Ramon Ribalta Miserachs	Nicho 216, comprado a M. Estrada
Ramon Sala Ribera	Nicho 124, comprado a J. Montserrat
José Tardá Cases	Nicho 100, comprado a T. Amat
Mariano Rabell Masip	Nicho 44, comprado a J. Morist
Bartolomé Borràs Codina	Nicho 162, comprado a I. Pascual

El Ayuntamiento incautose de los siguientes, vendiéndolos, y por lo tanto entendiéndolos ilegítimos títulos de propiedad en 1936:

Saturnino Llambés Valls	Nicho 170, propiedad del Rdo. P. Cantons
Juan Aguilera Galobart	Nicho 165, propiedad de R. Pujol
Isidro Torelló Cendra	Nicho 189, propiedad de P. Bosch
Eugenio Ball Casadesús	Nicho 66, propiedad de J. Montal

En la Casa Rectoral obran los primitivos títulos de propiedad de los referidos nichos 170, 165, 189 y 66, así como la anotación de haber adquirido los nuevos títulos que el Ayuntamiento expidió en las siguientes fechas: el 170, revalidado a 18-V-34; el 165, a 29-VI-34; el 189, a 26-IV-34; y el 66, a 4-VI-34.

Los primitivos propietarios facultaron al Rdo. Pedro Bosch el 1939 y 1940 para que justificase la verdadera propiedad. Así fué comunicado a D. Antonio Casanovas, alcalde firmante de los títulos expedidos en 1936, y si no se comunicó a las familias interesadas de Igualada fué en espera del traslado que parecía próximo y que aún no se había verificado al pasar el Rdo. Bosch como Ecónomo de Capellades.

En la fecha presente trasmite este escrito al Regente de la Pobra, Rdo. Francisco Miquela, para su conocimiento y para que a la oportunidad, encauce las cosas en su punto, a fin de que los familiares de los nichos ilegítimamente vendidos, hagan cuenta de la verdadera situación de sus derechos, con todas las derivaciones a que dé lugar esta usurpación de propiedad por parte del Ayuntamiento presidido por el Sr. Antonio Casanovas en 1936. Capellades, 2 de julio de 1942. Pedro Bosch, Pbro. Ecónomo de Capellades. Cura Párroco de Pobra de Claramunt”.

En el document següent, Mn Pere Bosch puntualitza:

“El infrascrito Pedro Bosch, Pbro. Ecónomo de Capellades:

Declara: Que el nicho nº 19 propiedad del Rdo. José Tarridas, párroco que fué de ésta, fué cedido a la Parroquia el 1935 por su señora hermana y heredera. Mercedes Tarridas. La propiedad fué revalidada a 12-X-34.

El nicho nº 165, propiedad del Rdo. Ramon Pujol, párroco que fué de ésta y en el cual fué sepultado, ha sido cedido a la Parroquia para uso exclusivo de sus párracos y familiares. Fué revalidado el 29-VI-34 y en 1936 vendido ilegalmente a los herederos de Juan Aguilera Galobart, caído el 17 de septiembre de 1936. El nicho nº 189, es propiedad del infrascrito, adquirido para sepultura de su

padre, D. Fortunato Bosch Piera. Hace constar, que en caso de no dar disposición en contrario, es su voluntad que pase a su muerte a propiedad de la Parroquia. Fué revalidado a 26-IV-34, y vendido ilegalmente en 1936 a los familiares de Isidro Torelló. Los tres referidos traspasos a la Parroquia son en carácter intransferible y perpetuo. Capellades, 3 julio 1942. Pedro Bosch, Pbro. Ecnómo”.

La qüestió quedà resolta, segons el document següent:

“Atendiendo las legítimas razones expuestas en el escrito que antecede, hice las gestiones debidas, visitando personalmente a las familias que poseían ilegítimamente los aludidos nichos y todas ellas dieron conformidad y devolvieron los títulos, quedando como verdaderos propietarios los que lo eran anteriormente en 1936. Los cadáveres de estos nichos y los otros que se mencionan en esta reseña histórica, fueron trasladados en la Tumba de la Cripta funeraria de Santa María de Igualada, en el año 1943. Pobra de Claramunt, 15-XI-1943. Francisco Miquela, Pbro”. (43)

TROBALLA DELS ARXIUS PARROQUIALS

El juliol de 1936, els llibres dels registres parroquials, formats pels dels Baptismes, des de l'any 1519; els dels Òbits, des de l'any 1573; i els dels Matrimonis, des de l'any 1620, en totes les tres sèries foren retirats de la rectoria i traslladats al jutjat de pau, a l'edifici de l'ajuntament de la Pobra de Claramunt. Tots aquests llibres, conservats per la seva utilitat administrativa, foren reintegrats a l'Arxiu parroquial el 1939.

El llibre XI dels Òbits es tanca amb una partida del 12 de gener de 1936 i amb una nota de Mn. Pere Bosch: “Con la partida antecedente termino este libro de Defunciones, que durante el período marxista (1936-1939) fué incautado, juntamente con los de Bautizos y de Matrimonios, en el Juzgado Municipal, reco-brándose en la Casa Municipal, muy mutilado, aunque íntegro en su texto.”

El llibre XII dels Òbits comença amb una partida datada el 22 de gener de 1936: “Sr. José Santos González, soltero, soldado nacional, del 1er Regimiento y 4º Batallón de Flechas Verdes, caído gloriosamente por Dios y por España, en la ocupación de esta localidad, librándola del yugo marxista.” En una nota marginal, Mn. Pere Bosch hi afegí: “A la anterior partida siguió la revolución de julio de 1936 y con la devastación de lo santo y sagrado, siguió la suspensión de

(43) APP. Arxiu Parroquial de la Pobra de Claramunt.

la vida religiosa en nuestra localidad. La liberación por las tropas nacionales tuvo lugar el 21 de enero de 1939, restableciéndose la vida religiosa.”

Hi havia unes quantes partides endarrerides que foren passades al llibre per Mn. Pere Bosch, posteriorment al 15 de febrer de 1939, quan es va reintegrar a la rectoria, d'on havia sortit el 21 de julio de 1936. Tot i el seu trasllat a Capellades el gener de 1941, va retornar a la Pobla per administrar alguns bateigs i la darrera partida del llibre de Baptismes signada per ell fou la del 19 de març de 1941. (44)

Altrament, Mn. Pere Bosch deixava enllestida, amb una dedicatòria a la Mare de Déu de la Llet, en la festa de la Candelera del 2 de febrer de 1927, la seva monografia històrica *El Castell i la Pobla de Claramunt*, que encara es troba inèdita. Després de la guerra del 1936-39 va recuperar una còpia mecanografiada, on va afegir unes especificacions preliminars: “A fin de divulgar un trabajo tan útil del pasado histórico de la Parroquia donde residimos 16 años sacamos hoy nuevas copias. Los libros sacramentales de Bautismos, Matrimonios y Defunciones, fueron trasladados al Juzgado Municipal para la utilidad de su registro y es la única fuente parroquial escrita salvada del Archivo Parroquial de la Pobla de Claramunt. Pero todo el documental del archivo eclesiástico, así como lo que constaba en el Municipio, fué destinado como papel viejo a las industrias de papel de esta comarca, para ser convertido en pasta de papel, desapareciendo los originales históricos de esta parroquia, tan interesantes por su antigüedad. Capellades, abril de 1945.”

En d'altres notes semblants, Mn. Pere Bosch havia reiterat. “Ahora de fer aquesta còpia de la monografia històrica de la Pobla (any 1945) han desaparegut els arxius parroquials i municipals, amb motiu del saqueig dels referits arxius, que en un principi havien sigut parcialment respectats, si el que hem contaren és cert, com ho crec per la honorabilitat de les persones que m'ho referiren i testimonis dels fets, que consten així transmesos al Bisbat. Ara, desaparegut l'abundantíssim arxiu de la Casa Rectoral de la Pobla, gràcies a la revolució marxista, que va vendre als drapaires els nostres arxius parroquial i municipal, solament ens resta lamentar que unes mans infelices acabessin amb aquest tresor històric, convertint-lo en pasta de paper per a fer paper nou.”

Segons explica Mn. Josep Batlle i Mauerer: “A Capellades Mn. Pere Bosch no tenia màquina d'escriure i un dia a la setmana (entre 1941 i 1945), quan anava a celebrar missa a la capella de la Santa Creu, situada a la fàbrica de paper

(44) APP. Llibre de registre de Baptismes, 19-03-1941.

de les Indústries Batlle, a la Torre Baixa, del terme de la Torre de Claramunt, es dedicava a mecanografiar com a esplai. Allí hi va deixar una màquina de projeccions i una col·lecció de diapositives, que es conserven.” (45)

La convicció de la pèrdua definitiva de la documentació de l'arxiu parroquial fou clarament reiterada per Mn. Pere Bosch i, refiats del seu testimoniatge, la versió de la destrucció fou creguda i repetida. Així l'ateneïsta Salvador Riba Gumà, que explicant el salvament del patrimoni artístic igualadí, durant la guerra civil, puntualitzava: “De la Pobra de Claramunt es portà, entre altres coses, la interessant imatge de la Mare de Déu de la Llet. No volgueren lliurar l'important arxiu de la Parròquia, justificant que el guardarien i finalment va ésser venut com a paper vell.” (46)

També el Dr. Joan Mercader Riba, historiador igualadí, se'n lamentava quan deia “Hay que interesarse por la publicación de la historia “El Castell i la Pobra de Claramunt” escrita por Mn. Pedro Bosch y hay que encarecer su valor por contener datos actualmente perdidos, por pertenecer al destruído archivo de la Pobra, que consultó Mn. Pedro Bosch antes del 1936.” (47)

Allò que realment s'esdevingué fou que el 21 de juny de 1938, un camió del Servei de Protecció dels Arxius Històrics de Catalunya, amb Magí Sirés Roca i Enric Cubas Oliver, es van emportar l'Arxiu Parroquial de la Pobra i el dipositaren al Palau Episcopal de Barcelona. Després fou traslladat al monestir de Pedralbes i finalment el gener de 1940 retornava definitivament al Palau Episcopal i allà es troba ben guardat. (48)

Entre els anys 1939 a 1945, Mn. Pere Bosch va haver de fer repetides visites al Palau Episcopal de Barcelona, per entrevistar-se amb el bisbe Miguel de los Santos Díaz Gómara (49) o amb el bisbe Gregorio Modrego Casaus (50) o amb el seu secretari Mn. Lluís Urpí, un amic de tota la vida de Mn. Pere Bosch, i també amb l'arxiver Mn. Josep Sanabre.

És ben evident que si a Mn. Pere Bosch li va arribar l'hora de la mort (1945) sense saber que la documentació dels Arxius parroquials s'havia salvat i que era ben conservada a l'arxiu Diocesà de Barcelona, és clar que ningú mai li ho va

(45) Fulletó *Paraules d'homenatge a Mn. Pere Bosch i Ferran*. Capellades, 24-05-1996.

(46) *Vida*, núm. 1.116, de 11-09-1975.

(47) Llibre d'actes del CECl, 1950, f. 37.

(48) *La Veu de l'Anoia*, núm. 688, de 03-11-1995.

(49) Díaz Gómara va ser bisbe de Barcelona de 1939 al 1942.

(50) El Dr. Modrego va ser bisbe de Barcelona de 1942 al 1967.

comunicar. Ni ell no ho podia sospitar, tot i haver-hi passat a quatre passes dels prestatges on eren els llibres i els lligalls poblatsans.

L'any 1975, Agustí Duran i Sanpere publicà una obra on figura un capítol sobre *Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939*, amb una relació dels arxius parroquials que havien estat salvats i entre els quals constava el de la Pobla de Claramunt. En el mateix article també diu: "Acabada la guerra s'emprengué la tasca de distribució dels fons documentals a llurs procedències respectives. La devolució d'aquests fons pogué ésser feta sense reclamacions de cap mena." (51)

Tot plegat eren notícies importants per a divulgar el coneixement de la salvaguarda dels arxius, a desgrat que no arribarien ni aviat ni fàcilment a les parròquies interessades. En el cas de la Pobla de Claramunt, a la incògnita de la seva recollida s'hi afegia la incertesa del seu retorn. Trenta anys després de la seva mort Mn. Pere Bosch no ho podia pas reclamar.

Arribat aquest punt salten els interrogants: Es pot considerar que l'Arxiu Diocesà amagava l'arxiu de la Pobla? Per què no van dir-ho mai a Mn. Pere Bosch, ni als seus successors, que era dipositat allà? Que potser el retenien per una major seguretat dels fons?

El fet causal i determinant és que, dos estudiosos poblatsans, el febrer de 1994, i un altre estudiós poblata, el setembre del mateix any, es van topar amb l'arxiu. Van haver de tocar-lo per a creure-ho. Fou important la descoberta, però en realitat fou una troballa derivada d'altres recerques. Amb la perspectiva del temps, cal celebrar l'existència i la conservació de l'arxiu, que ara és a l'abast de tothom, perquè de la mateixa manera que havien passat 58 anys sense saber-ho, en podien haver passat 100 o 200, o fins qui sap quants.

La troballa era una bona novetat que va sortir en portada a la premsa: "Durant 58 anys s'havia dit que els arxius històrics de la Pobla s'havien perdut definitivament, convertits en pasta de paper. Aquest diagnòstic ha quedat desmentit per l'evidència: els arxius de la Pobla de Claramunt es troben perfectament conservats al Palau Episcopal de Barcelona. La tasca d'uns joves historiadors ha permès la recuperació d'una part important de la història de la Pobla de Claramunt, i per tant, de la història de la comarca." (52)

(51) *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*, Curial Edicions. (1975) Pàg. 634-636.

(52) *La Veu de l'Anoia*, núm. 641, de 02-12-1994.

En els comentaris informatius que acompanyaven la relació dels documents trobats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, recollits en més de quaranta lligalls, diu: "Un tresor documental convertit en pasta de paper. Així s'expressava l'historiador Riba i Gabarró el prop-passat 29 de juliol, quan en un article publicat el bisetmanari *Igualada*, donava compte de la gran tasca realitzada per Mn. Pere Bosch, primer historiador local, autor de la monografia històrica *El Castell i la Poble de Claramunt*. Efectivament, fou mossèn Pere Bosch qui, acabada la guerra, afirmava haver rebut la notícia que "tot el documental eclesiàstic va ésser convertit en pasta de paper". Aquesta asseveració, doncs, fou tinguda i donada per certa durant cinquanta-vuit anys. Cronistes i historiadors se n'havien fet ressò, i la idea de la destrucció de l'arxiu poblatà es considerava un fet avalat per la història." (53)

Marta Bartrolí i Isidre Surroca, autors d'*Un temps, un home, un poble. Pere Bosch, rector de la Poble de Claramunt*, en la justificació manifesten que "Mossèn Pere Bosch que tantes hores havia passat estudiant els vells documents i que, acabada la guerra, els havia donats per destruïts i "convertits en pasta de paper", havia estat la clau per retrobar-los. Gairebé cinquanta anys després de la seva mort, el vell historiador ens feia recuperar un llegat preciós que, segurament ningú més que ell havia traduït i interpretat." (54)

Des de l'any 1994 ja és possible de conèixer o d'investigar els fons de l'Arxiu Parroquial de la Poble de Claramunt, que es troben a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, amb tots els originals i la corresponent còpia microfilmada i des de 1998, la Bibloteca Municipal de la Poble en disposa també d'una còpia. (55)

HOMENATGES PÒSTUMS

Mossèn Pere Bosch i Ferran, nasqué el primer de juliol de 1888, a Sant Gervasi de Cassoles (Sarrià-Barcelona). Ordenat sacerdot al Seminari de Barcelona el 15 d'octubre de 1912. Coadjutor de Teià (1913), de Capellades (1914), de Sant Andreu de Palomar (1916). Rector de Cabrera d'Igualada (1917) i de la Poble (1924) i ecònom de Capellades des de 7 de desembre de 1940, on va morir el 7 de novembre de 1945. (56)

(53) *Apareix un conjunt d'arxius històrics de la Poble de Claramunt, que hom creia destruïts*, per Josep Ferrer i Bujons a *La Veu de l'Anoia*, de 02-12-1994.

(54) Obra editada per l'Ajuntament de la Poble, abril 1995

(55) *Butlletí L'Ajuntament informa*. La Poble de Claramunt, desembre de 1994.

(56) *Boletín Oficial del Obispado de Barcelona*, desembre de 1945.

Un any després li dedicaren un homenatge. El text del programa diu: “10 de noviembre de 1946. La Parroquia de Santa María de Capellades al Rdo. Pedro Bosch Ferran, Pbro., Cura Ecónomo que fué de esta villa, en el primer aniversario de su muerte. A las 8.30, misa de comunión general, cantada por el Coro Parroquial, interpretándose la misa “Jesús Mestre”, original del Rdo. Pedro Bosch, con plática por el Rdo. Salvador Noy, cura ecónomo. Tarde, a las 5.30, en el Centro Católico, Velada Necrológica, desarrollándose los siguientes temas: 1º. “Personalidad del Rdo. Pedro Bosch” por José Valls. 2º. “Catecismo en proyecciones” por Ramon Riba. 3º. “Sus actividades en la moralización escènica” por Miguel Valls (con representaciones). 4º. “Consiliario de A.C. Femenina” por Rosa Mallafré. 5º. “Su obra musical” por Ricardo Rosich, con la cooperación del Coro Parroquial. 6º. “Su sacerdocio” por el Rdo. José Mariné, Pbro. 7º. Concluirá el acto nuestro nuevo ecónomo Rdo. Salvador Noy.” (57)

El 13 de setembre de 1948, la Pobla de Claramunt també li ofrenaria un homenatge. El text del programa és el següent: “Homenaje que el M.I. Ayuntamiento de la Pobla de Claramunt dedica al que fué digno y celoso rector Rdo. Pedro Bosch (1924-1940). Dia 13, segundo día de la fiesta mayor. Inauguración del “Jardín Infantil Mn. Pedro Bosch” y descubrimiento de la placa conmemorativa por el Exmo. Sr. Gobernador Civil D. Eduardo Baeza Alegria. Al mediodia, visita al Ayuntamiento y a la Torre del Tio Nelo, con recepción en el Hotel Robert y despedida de las Autoridades.”

En el programa hi anava una salutació escrita pel sacerdot i poeta Mn. Josep M. Borràs i Codina, regent de Vilanova del Camí: “¡Pueblo de la Pobla de Claramunt! Sería un pecado de omisión irreparable, olvidar el esfuerzo titánico y los sacrificios de quién enseñó caminos de honradez y nos educó en la sana doctrina del amor. Cuando nuestros hijos, curtidos por el sol de todas las estaciones, sonrían jugando en esta hermosa plazoleta que llevará su nombre, nosotros acariciando la tierna suavidad de su piel de rosa, podremos decirles que Mossèn Pere supo enseñarnos a amar a los niños y, educando su infancia, supo hacernos hombres. ¿Recuerdan nuestros jóvenes aquellos juegos infantiles, aquellas veladas, aquellas conferencias que, con ilusión de atleta, preparaba y dirigía nuestro celoso Párroco? Los odios apagaron recuerdos infantiles y encendieron hogueras de rabia precoz, pero, ahora, después de aquella ferocidad trienal y mecidos ya por el dulce bienestar que nos deparó la Providencia, valiéndose de nuestro gran Caudillo, avivemos recuerdos de antaño y apartando cenizas inútiles, ofrezcamos nuestro entusiasmo y cantemos una acción de gracias ante la tumba del gran enamorado de los niños.”

(57) Programa “Imprenta F. Bertran”, Capellades.

El nou “Jardí Infantil Mn. Pere Bosch”, ocupava l’espai de l’exhumat cementiri vell, al costat de l’església parroquial. Hi hagué la benedicció impartida pel nou rector Mn. Francesc Miquela i el governador va enviar Fernández Ramírez com a delegat. (58)

La tarda del 22 d’octubre de 1950, en el Centro Social Católico (l’antic Teatre Jardí, en reparació), segons el cronista Mn. Ignasi M. Colomer, hi hagueren “Actos de inauguración del curso 1950-1951, en la Poble de Claramunt, y que por primera vez se celebran fuera de Igualada, en homenaje al Párroco Rdo. Pedro Bosch, historiador de la Poble. En su discurso el presidente del CECI, mossèn Amadeo Amenós, canónigo de Vic, hizo resaltar que mossèn Pedro Bosch fué un párroco de cuerpo entero y muy popular. Su prestigio era jerárquico: padre, buen pastor y pacificador. Fué siempre ejemplarísimo, predicando con la palabra y el ejemplo. Su carácter apacible no guardaba rencor alguno, ni para los revolucionarios que le asaltaron el domicilio. Se reveló como historiador erudito, con su libro todavía inédito “El Castell i la Poble de Claramunt”, que ilustró con fotografías documentales. Nunca sus feligreses podrán pagarle el importante trabajo que realizó.

El secretario general del CECI, el Dr. Juan Mercader Riba, también destacó que el libro de mossèn Bosch es verdaderamente científico y notable por su técnica histórica. Caso de no conseguirse la publicación del libro, por lo menos que se permita la utilización de copias, que es más importante todavía después de la destrucción de los archivos de la Poble de Claramunt. La presentación del CECI en la Poble de Claramunt se justifica por el homenaje de la Poble a mossèn Pere Bosch.” (59)

EL CENTRE REPUBLICÀ

El juny de 1919 fou formalitzada una escriptura de compra-venda d’una terra campa de secà, situada entre l’església de la Poble de Claramunt i la casa pairal de la família dels Coca, al peu de la carretera d’Igualada a Sitges. Els venedors foren els propietaris, els germans Antoni i Joan Marí Vallès i els compradors Salvador Casanovas Vila i Albert Casanovas Llucià com a representants del Centre Cooperatiu Republicà. Per l’abril de 1920 registrarien l’obra nova d’un gran edifici social.

(58) Programa de l’acte d’homenatge, “Bas de Igualada, impresor”.

(59) Llibre d’actes del CECI, 1950, f. 51; i Revista *Vida*, núm. 59, novembre 1950.

En l'opuscle *Turismo en Catalunya*, editat l'any 1929, s'hi publica un anunci a tota pàgina, amb una fotografia de l'immoble i al seu peu hi consta. "Centro Cooperativo y Unión Patriótica: Café, Baile y Cine". El 1931 es van adherir a l'Esquerra Republicana de Catalunya. En un edifici annex a la part posterior i amb sortida al carrer del Solell, l'any 1935 es va constituir la Societat Cooperativa Agrícola de Producció i Consum "La Nostra". La junta directiva la formaven Antoni Casanovas, Jaume Muray, Josep Romeu, Quintí Muntané, Alfred Muntané i Jaume Armenteras.

L'any 1939 l'edifici del Centre Cooperatiu Republicà fou incautat i destinat a organismes oficials, amb confirmació des de Madrid, segons els acords de la sessió de 26 de maig de 1944, de la "Comisión Calificadora de Bienes Sindicales Marxistas, de la Presidencia del Gobierno, en aplicación de la ley de 16 de diciembre de 1940, se declara propiedad de la Delegación Nacional de Sindicatos de F.E.T y de las J.O.N.S., con arreglo a lo dispuesto en la Ley de 23 de septiembre de 1939, los bienes que pertenecieron a la entidad sindical marxista y separatista Centre Cooperatiu Republicà (Centro Cooperativo Republicano) de la Poble de Claramunt (Barcelona) y que así se inscriba en el registro de la Propiedad de Igualada."

Amb el nou règim a les dependències del Centre Republicà s'hi van establir la Falange Española Tradicionalista y de les JONS, amb un rètol d'ample a ample de la façana; el Hogar del Productor; la Obra Sindical de Educación y Descanso; la CNS; el Sindicato Local Mixto; la Organización Juvenil Española; i la Hermandad de Labradores y Ganaderos, amb rètol al carrer, i la nova junta la formaren: el president, Antoni Marí Vallès; el secretari, Antoni Pascual Llucià; i els vocals, Antoni Llucià Valls i Josep Muray Marcual.

L'any 1945 la sala d'espectacles fou arrendada per a Cinema Principal, però en les festes locals s'hi feien els balls acostumats. L'any 1965, per part de la delegació sindical local i l'ajuntament es van iniciar les gestions per aconseguir que l'antic Centre Republicà fos de propietat municipal, per tal de transformar-lo com el lloc més gran i més adient per a tota mena d'espectacles i festes.

El 29 de juliol de 1970 es va formalitzar la compra-venda de l'immoble de l'antic Centre Republicà a favor de l'Ajuntament de la Poble de Claramunt, per valor de 220.000 pessetes, amb les signatures escripturals del Ministro Delegado Nacional de Sindicatos, Enrique García Ramal, i de l'alcalde, Albert Sanllehí

Puntí, amb la prèvia conformitat verbal dels antics socis del centre. (60)

EL CASINO RECREATIU

L'any 1927, a la Pobra es va tancar per insuficient el local del Cafè-Teatre Jardí, situat al centre del poble i gairebé davant del Centre Republicà, on s'aixoplugaven la gent de les dretes, decidint l'edificació d'un nou i gran immoble, el Casino Recreatiu. El segon diumenge de novembre de 1927, a la sortida de la missa de les dotze, es va formar una cercavila dels partidaris del Casino, fins arribar a una vinya situada al costat del Molí de l'Estrassa, a l'entrada del poble venint d'Igualada i al peu de la carretera d'Igualada a Sitges. Mentre una orquestra tocava música popular catalana, es va procedir a l'arrancada dels ceps, com un acte públic de possessió de la finca i col·locació de la primera pedra. (61)

El Casino va tenir tres aspectes diferenciats: l'edifici era propietat de Carles Vallès i Castanyet, amo del terreny i el patrocinador al principi, i el venedor a particulars al final. L'entitat associativa, que segons els estatuts "su objeto es procurar esparcimiento y diversiones honestas y la creació de cuantas secciones precisen para la defensa de los intereses morales, cívicos y culturales de sus asociados y para el engrandecimiento y progreso de la Pobra de Claramunt y de España."

(60) Amb la col·laboració econòmica de Gumersind Bisbal i Gutsems, amb 3 milions, i el suport del municipi, 6 milions, es va fer una reforma de la sala amb la reobertura l'any 1976 com a Centre Cultural i Recreatiu i des d'aleshores és l'escenari de l'atorgament del Premi Gumersind Bisbal i Gutsems. Gumersind Bisbal, mecenes poblatà, creà el 1973 el premi que porta el seu nom, sota l'organització de la Fundació Salvador Vives Casajuana i el recolzament de l'Ajuntament de la Pobra. Més endavant a l'edifici s'hi va incorporar una sala de joves, amb una inversió superior als sis milions de pessetes. Des del maig de 1999, el Centre porta el nom d'Ateneu Gumersind Bisbal, amb una remodelació total, amb condicions polivalentes per a actes culturals, concerts, ball, cinema i teatre. La inversió de 70 milions es va fer amb aportacions de 43 de l'Ajuntament, 17 de la Diputació i 10 de la Generalitat.

(61) Per a solemnitzar la inauguració del Casino, l'estiu del 1929, el Quadre Escènic de la Pobra, dirigit pel comediògraf Florenci Cornet i Colomer, format per actrius i actors aficionats locals, van fer-hi diverses actuacions i una funció d'homenatge a Santiago Rusiñol amb la representació de les seves obres *El pati blau* i *El pintor de miracles*. Aquest grup teatral hi fou actiu en dues èpoques, la primera des del 1929 al 1932, i la segona del 1942 al 1946. Una vegada el Casino tancat, el Quadre Escènic va passar a actuar a l'antic Cinema Principal o Centre Republicà, on estigué actiu del 1947 al 1949. Es donen més referències en el llibre *Història del Quadre Escènic de la Pobra de Claramunt. Actuacions dels Grups del Teatre Jardí*, per Florenci Cornet i Josep Riba Gabarró. Ajuntament de la Pobra, setembre 2000.

Les activitats desenvolupades pels socis, que es farien en una meitat del local destinat a cafè i els jocs d'esbarjo, i en una altra meitat les festes, els balls i el teatre. Els associats al Casino, l'any 1931, s'acolliren al Partit Republicà Radical. Durant la guerra del 36-39 fou incautat pel Comitè Antifeixista i transformat en escoles primàries, com queda reflectit en la transcripció de les actes del Comitè, i finalment en caserna d'artilleria. Recuperat el 1939, el seu nom oficial fou el de Centro Nacional.

Les desavinences i les denúncies entrecruades entre els components de l'Ajuntament, la Junta de FET i de les JONS, i la Junta del Casino comportarien, el maig de 1939, la detenció i empresonament d'alguns veïns i socis del Casino, que foren reclosos als soterranis del clausurat Centre Republicà d'Igualada. (62) Encara després el Casino fou clausurat entre el 17 de maig de 1940 i el 24 de febrer de 1941.

Passades aquelles turbulències, la Junta del Casino va entrar en negociacions amb el propietari Carles Vallès per a obtenir el seu domini, però en no haver-hi cap entesa econòmica, no es va poder aturar la venda a un nou propietari, l'any 1944, i el desnonament de la societat recreativa, amb la dissolució i la volatilització dels esforços i les il·lusions dels seus seguidors. (63)

A la gent de dretes, considerats com els guanyadors de la guerra civil, amb la pèrdua del Casino, els resultaria paradoxal la desaparició dels seu local social, quan tenien una situació política favorable.

Aleshores per a la celebració de les festes del poble i per a les sessions de cinema i de teatre fou obert al públic l'antic Centre Republicà, que des del 1939 havia estat ocupat i destinat a organismes oficials. Així doncs, es donava el cas que les esquerres, sense poder existir legalment, de fet podien tornar a gaudir del seu local i era una situació molt millor que la de les dretes, que s'havien quedat sense edifici ni organització.

L'any 1950, en una situació d'inactivitat política imposada, les inquietuds locals prenen noves iniciatives i el vell i abandonat Teatre Jardí, de propietat municipal, fou arrendat per la parròquia i posat en activitat per a cinema i teatre, amb un nou Quadre Escènic Parroquial, i amb els actes oberts a tothom.

(62) El Centre Republicà d'Igualada, situat al Passeig Verdaguer, també va ser incautat i utilitzat en aquelles circumstàncies com a presó. Actualment és l'Oficina de Correus i Telègrafs.

(63) L'edifici del Casino va acabar reconvertit en una fàbrica de gènere de punt, que subsisteix en l'actualitat.

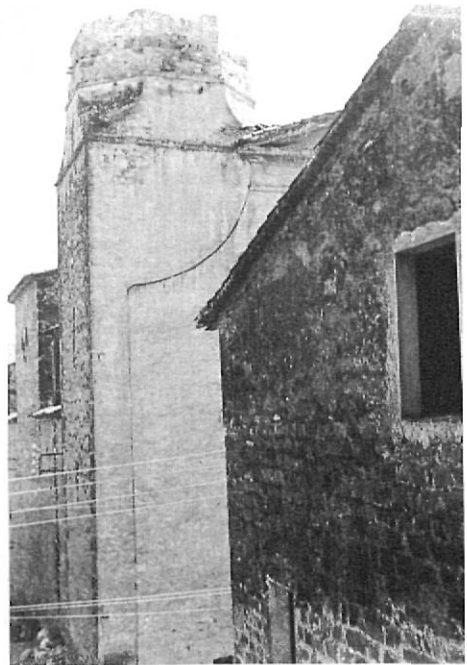
*Juliol, 1936.
Barricada amb carros.*

*Juliol, 1936.
Control de milicians locals armats.*

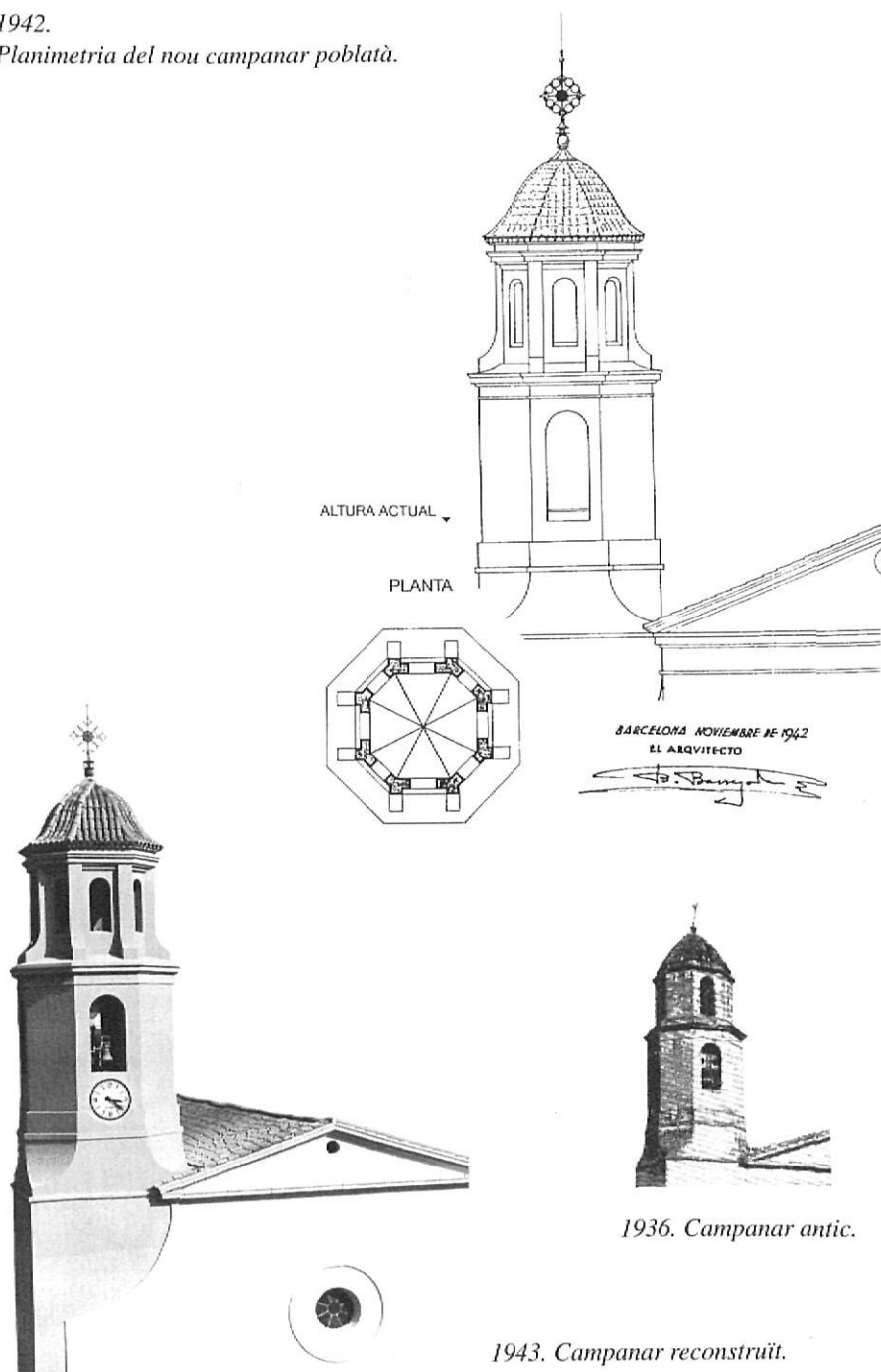
1925. Mn. Pere Bosch, a l'Arxiu Parroquial de la Pobla.

1936.
El campanar enderrocat.

1942.

Planimetria del nou campanar poblatà.

1939. Edifici del Casino.

Retolació política del 1939 al 1975.

(Arxiu fotogràfic Municipal de la Pobla de Claramunt)